

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MUŽI A ŽENY V CHÝNOVĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ
VE SVĚTLE SVATEBNÍCH SMLUV

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Král, Ph.D.

Autor práce: Martin Másílko

Studijní obor: Historie – bohemistika

Ročník: 3.

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci Muži a ženy v Chýnově v první polovině 19. století ve světle svatebních smluv jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Chýnov, 20. července 2014

Martin Másílko

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu PhDr. Pavlu Královi, Ph.D., za to, že se ujal vedení mé práce, za cenné rady a podněty, bez kterých by tato práce nevznikla. Dále bych chtěl poděkovat rodině a blízkým přátelům za neutuchající podporu. Nemenší dík patří také pracovnícím Státního okresního archivu v Táboře za ochotu, vstřícnost a laskavý přístup.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá rozbořem svatebních smluv v první polovině 19. století ve městysu Chýnově. První obsáhlejší část je věnována formální výstavbě tohoto právního dokument, rozboru z hlediska četnosti, sociální a migrační skladbě a závazkům. Druhá část se prostřednictvím historicko-antropologického přístupu zabývá životy mužů a žen, na kterých rekonstruuje každodennost a myšlenkový svět jedinců obývajících místo velikostí spadající na pomezí mezi vesnicí a město.

Summary

The present bachelor thesis deals with the analysis of wedding contracts in the first half of the 19th century in the small town of Chýnov. The first, and more extensive, part is dedicated to the formal construction of this legal document, its analysis in terms of frequency, migration and social patterns, and obligations. The second part deals with the lives of men and women from a historical-anthropological point of view. Therefore, it reconstructs everyday life and the mental world of the individual who inhabited a place with a size somewhere between a village and a city.

Obsah

1	Úvod	8
1.1	Obsahové vymezení tématu	8
1.2	Literatura, metody a prameny	8
1.3	Struktura práce	13
2	Chýnov	15
2.1	Historie do první poloviny 19. století	15
2.2	Vzhled místa.....	16
2.3	Obyvatelstvo	17
3	Manželství a průběh uzavření svazku.....	18
3.1	Manželství podle Všeobecného zákoníku občanského	19
3.2	Průběh uzavření manželského svazku.....	21
4	Svatební smlouva jako pramen historického bádání.....	23
4.1	Identifikace jednotlivce	23
4.2	Majetkový a hmotný svět	24
4.3	Kolektivní mentalita a svět jedince	25
4.4	Historicko-demografický přístup	26
5	Formální výstavba svatebního kontraktu.....	27
5.1	Úvodní vymezení smluvních stran.....	28
5.2	Právní jádro smlouvy	29
5.3	Závěrečné ustanovení.....	31
6	Chýnovská kniha pro svatební smlouvy	34
6.1	Četnost svatebních smluv.....	34
6.2	Sociální a migrační skladba obyvatel.....	41
6.3	Zástupci snoubenců ve smlouvách.....	48
7	Závazky ve svatebních smlouvách.....	51
7.1	Hmotné.....	51

7.1.1	Věno.....	51
7.1.2	Obvňení.....	53
7.2	Nehmotné.....	55
8	Muži a ženy ve světle svatebních smluv.....	57
8.1	Muži.....	58
8.1.1	Dětský svět.....	58
8.1.2	Pán domu.....	60
8.1.3	Vdovec.....	62
8.2	Ženy.....	63
8.2.1	Dětský svět.....	63
8.2.2	Hospodyně – matka.....	64
8.2.3	Vdova.....	67
9	Závěr.....	70
10	Seznam použitých pramenů a literatury.....	74

1 Úvod

1.1 Obsahové vymezení tématu

Cílem předkládané bakalářské práce je rekonstruování světa muže a ženy obývajících místo spadající velikostí na pomezí mezi vesnici a město (v této práci se jednalo o zhruba dvoutisícový městys Chýnov) na základě svatebních smluv¹ uzavřených v rozmezí let 1799 až 1849. Závěry spojené s genderovou² problematikou jsou vyhotovovány až po celkovém rozboru kontraktů a zaměřují se na různá specifika, jimiž se tyto dva světy lišily a naopak čím se shodovaly. Tyto specifika budou zpracovány prostřednictvím příběhů sestavených na základě sond, které poslouží nejlépe k náhledu do každodennosti rodiny a světa jedince. Jednotlivé příběhy však budou vždy v korespondenci s celkovým souborem, aby došlo k jejich situačnímu a dějinnému ukotvení a nepůsobily tak vymyšleným dojmem.

1.2 Literatura, metody a prameny

Studiu venkovskému a především městskému prostředí je věnována už dlouhodobě velká pozornost. Od 80. let 20. století se do povědomí badatelů dostává každodenní život a měšťanská kultura napříč dějinami, především pro období 15. až 18. století. Mezi tyto badatele patří Zdeněk Hojda,³ Jiří Pešek,⁴ Petr Vorel⁵ či kolektiv

¹ Mimo označení „svatební smlouva“ jsou v textu použita synonyma „kontrakt“ a „dohoda“.

² Gender je jedním z hlavních kritérií, podle kterých se společnosti organizují do vertikálních a horizontálních struktur. Podle genderu se přiděluje sociální status, tedy odstupňovaný souhrn práv a povinností členů společnosti, a zároveň patří mezi nejvýraznější prvky tvořící identitu jednotlivce. Genderová studia se proto zabývají jak analýzou struktur a procesů, jež se podílejí na sociálním uspořádání vztahů mezi ženami a muži, tak analýzou reprodukce feminity a maskulinity na individuální úrovni. Obor genderových studií katedry sociologie FSS MU. Genderová studia FSS MU. [online]. 27. 3. 2013 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <<http://www.gender.fss.muni.cz/>>

³ Zdeněk HOJDA, *Kultura pobělohorských měst*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 215-226.

⁴ Jiří PEŠEK, *Kultura českých předbělohorských měst (1547-1620)*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Česká města v 16. – 18. století*, Praha 1991, s. 203-214.

⁵ Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*, Pardubice 2001.

autorů pod vedením Václava Bůžka.⁶ V roce 2006 pak vyšla monografie Jaroslava Millera, která se zabývá proměnou města v 15. až 17. století.⁷ Pro studium města 19. století jsou pak stěžejními: sborník *Město v české kultuře 19. století*⁸ a autoři Jiří Matějček,⁹ Karel Maier¹⁰ a Michaela Ferencová.¹¹ Zájem o venkov v duchu pozitivistických studií¹² je patrný již od dvacátých let 19. století. V době socialismu byla zaměřena pozornost badatelů na venkovský utlačovaný lid a řešily se otázky sociálního postavení.¹³ Od devadesátých let 20. století se téma venkova stalo velmi oblíbeným a začalo vznikat mnoho mikro-historických studií popisujících tzv. malé dějiny.¹⁴ Konkrétně venkovem 19. století se zabývají Alice Velková,¹⁵ Marie Macková,¹⁶ Tomáš Jílek¹⁷ či Josef Grulich.¹⁸ V roce 2009 pak vznikla kolektivní monografie zabývající se sekularizací venkova v 19. století.¹⁹

⁶ Václav BŮŽEK, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, Opera historica 1, 1991, s. 43-73; TÝŽ, *Měšťanské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*, in: Pocta Janu Pekařovi, Praha 1991, s. 301-325.

⁷ Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.

⁸ Milena FREIMANOVÁ (ed.), *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983.

⁹ Jiří MATĚJČEK, *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti (úvodní studie)*, in: Jana Macháčková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 3*, Opava 1993, s. 112–168.

¹⁰ Karel MAIER, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha 2005.

¹¹ Michaela FERENCOVÁ, *K otázce studia tématu paměti a města*, in: Michaela Ferencová – Jana Nosková (edd.), *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy 19. - 21. století*, Brno 2009.

¹² František HRUBÝ, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, ČČH 33, 1927, s. 21-59.

¹³ Josef KOČÍ, *Boje venkovského lidu v období temna*, Praha 1961.

¹⁴ Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj – Problémy – Úkoly*, Praha 2002, s. 72 – 90; Josef GRULICH, *Zkoumání „maličkostí“ (Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie)*, ČČH 99, 2001, s. 519-546; Josef PETRÁŇ, *Mikrohistorie aneb o nedějinách*, in: Jan Klápště – Eva Plešková – Josef Žemlička (edd.), *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003, s. 201 – 208.

¹⁵ Alice VELKOVÁ, *Krutá vrchnost, ubozí poddani? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009.

¹⁶ Marie MACKOVÁ, *Ženy v prostředí venkovského města druhé poloviny 19. století*, in: Marie Macková (ed.), *Česko-slovenská historická*, Brno 2001, s. 237-245.

¹⁷ Tomáš JÍLEK, *Způsob života venkovského lidu západních Čech v 19. století*, in: Jana Macháčková – Jiří Matějček (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 7*, Opava 1997, s. 101-103.

Musí zde být také zmínka i o publikacích, které se zabývají problematikou sňatků a manželství. Zahraniční autoři se tomuto tématu věnují již několik desítek let.²⁰ V české historické vědě není tato problematika studována v tak velkém množství, ale monografie věnující se problematice manželství, sňatku jako jednomu ze životních rituálů jedince, a svatebních smluv (především od 90. let 20. století) se přece jenom na české historické scéně objevily a objevují. Do problematiky obecného tématu manželství a rodiny v minulosti se pustil v šedesátých letech Jiří Klabouch²¹ a zaměřil se především na právněhistorický²² výklad manželských a rodinných vztahů. Manželství z hlediska jeho vzniku a trvání prostřednictvím kanonických studií se věnuje Jiří Kašný,²³ který jednotlivé kapitoly koncipoval podle etap manželství. Svatebnímu obřadu a jeho vývoji a proměnám se věnuje Václav Frolec.²⁴ Stejně tak práce Josefa Grulich²⁵ obsahují pasáže o sňatku jako jednom z přechodových rituálů v životech jedinců. Odlišný přístup zvolila Alexandra Navrátilová,²⁶ která se ve své monografii zaměřila na českou lidovou kulturu, jež jí posloužila jako hlavní pramen bádání.

Mimo obecně zaměřené studie vznikají také práce, jež se zabývají tímto tématem okrajově a omezují se pouze na prostředí vysoké aristokracie raného novověku

¹⁸ Josef GRULICH, *Migrace městského a vesnického obyvatelstva. Farnost České Budějovice 1750-1824*, České Budějovice 2013; TÝŽ, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008.

¹⁹ Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, Brno 2009.

²⁰ Uvedeme některé monografie přeložené do češtiny: Jean Claude BOLOGNE, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997; Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Dům a jeho lidé*, Praha 1999; Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

²¹ Jiří KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

²² Právněhistorický přístup praktikoval i Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

²³ Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici*, České Budějovice 2006.

²⁴ Václav FLOREC, *Svatební obřad. Současný stav a proměny*, Brno 1983.

²⁵ J. GRULICH, *Populační vývoj*; TÝŽ, "Slavnostní okamžiky" - svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století), HD 23, 2000, s. 49-82.

²⁶ Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012.

z hlediska ego pramenů.²⁷ Pokud historici studují sňatky ve venkovském prostředí, tak se orientují především na evidenční prameny, které jsou však vhodným materiálem pro historicko-demografické závěry, nikoliv pro rekonstruování každodennosti venkovského obyvatelstva, popřípadě jedince.²⁸ Práce, ve kterých by měl hlavní pramen podobu svatebních smluv, na české historické scéně ještě nevyšla. Jinak tomu je například u využití testamentů jako heuristického pramenu.²⁹ Přitom i svatební smlouvy mohou být důležitým pomocníkem pro studium rodiny, rodinného zázemí a vztahů. Dále pro rekonstrukci smýšlení lidí, jejich zvyklostí a každodennosti. Se svatebními kontrakty pracují některé studie uveřejněné ve formě článků. Alice Velková³⁰ sepsala zajímavý článek, ve kterém se zaměřila na svatební smlouvy v první polovině 19. století uzavřené ve venkovském prostředí. Metodologický přístup k tomuto pramenu ukázala Pavla Nácovská,³¹ které si pro svou práci vybrala svatební smlouvy uzavřené ve druhé polovině 16. století v Kutné Hoře. Bez zmínky by neměly zůstat ani bakalářské a diplomové práce, které čím dál častěji vznikají na toto dříve opomíjené téma.³²

²⁷ Např. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997, s. 71 – 97; Petr VOREL, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, ČMM 114, 1995, s. 143-159.

²⁸ Např. Petra BRABCOVÁ, *Svatby v 18. století z hlediska církevních matrik*, ČL 85, 1998, s. 257-262; Ludmila FIALOVÁ, *Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva Českých zemí 19. století*, HD 12, 1987, s. 207-224.

²⁹ Především např. Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2001; TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; TÝŽ, *Žena ve šlechtických testamentech v 16. a 17. století*, in: Vladimír Goněc (ed.), *Česko-slovenská historická ročenka 2001*, Brno 2001, s. 157-167.

³⁰ Alice VELKOVÁ, *Svatební smlouvy ve venkovském prostředí v 1. polovině 19. století*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 75-87.

³¹ Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, HD 21, 1997, s. 39-72.

³² Např. Jana MRÁZKOVÁ, *Věc veřejná nebo soukromá? Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století*, Diplomová práce JU, České Budějovice 2005; Milan HOLAKOVSKÝ, *Finanční hospodaření na předbělohorských selských gruntech v Jižních Čechách*, Diplomová práce JU, České Budějovice 1992; Martina TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy v Kopiclně v 17. století*, Bakalářská práce UPa, Pardubice 2011; Adéla SMRŽOVÁ, *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*, Bakalářská práce UPa, Pardubice 2007.

Z metodologického hlediska se dá ke svatebním smlouvám přistoupit z několika úhlů pohledu. Pro téma této bakalářské práce bude důležitý především historicko-antropologický přístup,³³ prostřednictvím kterého je vytvořen náhled do „venkovských“ rodin a životů jejich představitelů detailním rozбором několika desítek svatebních smluv. Úkol se to může zdát nespílitelný, avšak tento druh dokumentu má velmi velkou vypovídající hodnotu o lidském životě. Budeme se snažit odpovědět na otázky: Co lidi vedlo k sepsání svatební smlouvy? Měli kontrakty mimo právního ukotvení i jiné funkce? Kdo svatební smlouvy sepisoval? Jak byli lidé ve smlouvách identifikováni? Jaký vliv měli na život jedince rodiče? Nalézáme ve smlouvách stopy nějakého strategického jednání? Lišily se smlouvy lidí vstupujících do manželství poprvé či podruhé? Podle jakých kritérií si lidé vybírali své protějšky? Lze v první polovině 19. století mluvit mezi partnery o lásce? Dalším metodologickým přístupem, se kterým bude práce pracovat především v souvislosti s migrační tematikou, je historicko-demografický.³⁴ Ta se zaměřuje přednostně na populační vývoj. Tato práce bude konkrétně hledat odpovědi na otázky typu: Odkud pocházeli snoubenci? Následoval ženich či nevěsta svůj protějšek do místa bydliště? Rozhodovaly o tom společenské postavení a honosnost domu?

Jako pramenná základna posloužila kniha pro svatební smlouvy z let 1799 až 1849 uložena ve Státním okresním archivu v Táboře v souboru Archiv města Chýnova.³⁵ Kniha obsahovala celkem padesát devět svatebních smluv a sedm krátkých zápisů z let 1855 až 1871 obsahující pouze informace o jménech snoubenců bez jakéhokoliv zmínění dalších smluvních podmínek. Knihu můžeme považovat za originál, nikoliv za pozdější přepis, a to i přesto, že v roce 1833 zasáhl Chýnov velký požár, při kterém bylo mnoho úředního materiálu zničeno, včetně pamětních knih, které mohly podat zajímavé svědectví o minulosti tohoto, již v 10. století, obývaného místa.

³³ R. van DÜLMEN, *Kultura*; TÝŽ, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002; Zdeněk R. NEŠPOR – Jan HORSKÝ, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, KUDĚJ 6, 2004, s. 61-81.

³⁴ Eduard MAUR, *K problematice historické demografie*, ČMM 120, 2001, s. 77–86; Josef GRULICH *Migrace*; Eduard MAUR – Josef GRULICH (edd.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, Praha 2006; Josef GRULICH, *Demografický vývoj jižních Čech v 17. a 18. století*, in: *Regionální demografie. Sborník příspěvků XXXVII. výroční demografické konference České demografické společnosti, Olomouc, 2007 s. 25-39.*

³⁵ Mimo knihy pro svatební smlouvy obsahuje tento archivní soubor další pozemkové knihy převážně pro 18. a 19. století.

Smlouvy jsou zapisovány v knize chronologicky, ale v sedmi případech jsou zápisy vtěleny až později, v jednom případě dokonce až po uplynutí doby devíti let. Hlavním dokladem, že se jedná o originál, je různé písmo v průběhu let, tj. vystřídalo se zde několik úředních písařů. Doplnkovým pramenem pak byly digitalizované matriky oddaných a narozených v první polovině 19. století na farnosti Chýnova. Ve hmotné podobě se matriky nacházejí ve Statním oblastním archivu v Třeboni.

1.3 Struktura práce

Text je členěn do sedmi významově samostatných, avšak do jisté míry na sebe navazujících, celků. První z nich informuje krátkou formou o dějinách Chýnova do první poloviny 19. století. Jedná se o kapitolu naprosto samostatnou, která má případnému čtenáři pouze sdělovat základní fakta o místě. K dokreslení situace je sem zařazena i zmínka o počtu obyvatelstva.

Druhý celek již signalizuje, jakým směrem se další řádky budou udávat. Zabývá se totiž pojmem manželství z hlediska dějinného vývoje a především upozorňuje na právní normy, které byly stěžejními a platnými v manželském právu 19. století. Navazujícím blokem je pak část věnovaná průběhu uzavření sňatku počínajícím prvním seznámením snoubenců a jejich rodin, přes uzavření svatební smlouvy, až po duchovní svatební obřad, který byl oním mezníkem v životě každého jedince.

Další kapitola se již věnuje hlavnímu předmětu bakalářské práce, totiž svatební smlouvě. V jednotlivých blocích sděluje, jakým způsobem může být s tímto pramenem nakládáno z hlediska historických přístupů a k jakým závěrům je tak možno docházet. Vymezuje tím tak přístupy, kterými se tato práce zabývá v dalších částech.

Následující část se věnuje samotné svatební smlouvě z hlediska formální výstavby. Kontrakt se vyznačuje ustálenou formou a je na tomto základě rozdělen do třech částí, z nichž každá je dále dělena. Jelikož se z právního hlediska jedná o listinu, tudíž pro označení oněch částí jsou použity termíny typické pro diplomatiku.

Na teoretické kapitoly navazují již části, které se zabývají rozbořem a studiem pramene. Pozornost je nejdříve věnována četnosti kontraktů v jednotlivých letech, měsících v roce a dnech v týdnu. Následují i pasáže porovnávající délku rozmezí mezi sepsáním smlouvy a uzavřením sňatku. Dalším statistickým hlediskem je pak vytvoření procentuálního poměru mezi všemi uzavřenými sňatky v Chýnově a sňatky, které měly v úřední knize zapsanou svatební smlouvu. Veškerá tato fakta tak přibližují dobovou praxi při sepisování této listiny. Oddělenou pasáží kapitoly je sociální a migrační

skladba obyvatelstva. Nejedná se pouze o vyčlenění četnosti zastoupení jednotlivých profesí, ale přiřazením výše věna k určitému povolání vytvoří zajímavou sondu do společenského postavení lidí na základě profesní skladby. Z migračního hlediska byla věnována pozornost údajům o bydlištích ženichů a nevěst, avšak pouze jako doplňující fakta, přece jenom této problematice se blíže věnuje obor historické demografie pomocí studia matrik.

Šestá kapitola se zabývá hmotnými a nehmotnými závazky ve svatebních kontraktech. V části o hmotných dochází k vymezení základních termínů věno a obvěnění či protivěno. Mimo uveřejnění četnosti smluv podle výše zmíněných termínů obsahuje kapitola i fakta o podobě věna a obvěnění. Mezi nehmotnými závazky se pak nacházejí různé povinnosti a práva, které na sebe snoubenci podpisem smlouvy nakladli, ale také závazky charakteristické pro jedince vstupující do manželství, totiž lásku, věrnost a další.

Poslední velký celek s názvem „Muži a ženy ve světle svatebních smluv“ zpracovává na podkladu předešlých kapitol genderové téma, postavení a role jedince ve společnosti, rodině a svém individuálním světě. Závěry spojené s muži a ženami jsou rozděleny podle životních etap. Tato závěrečná kapitola nejenom přibližuje život daného pohlaví, ale snaží se i tyto dva světy, jež se jeden odvíjel od toho druhého, spolu konfrontovat.

2 Chýnov

2.1 Historie do první poloviny 19. století

Na otázku, jak a kdy Chýnov vznikl, nelze dosud přesně odpovědět. Bohužel není dochována žádná zakládací listina a archeologové také nedošli k žádným stoprocentním závěrům.³⁶ Oporu lze hledat u nejznámějšího českého kronikáře Kosmu, který v latinsky psané kronice poprvé zmínil Chýnov (rok 981).³⁷ Ten byl jedním z pomezních hradů jižní části panství knížete Slavníka. Jelikož však děkan pražské kapituly Kosmas pracoval pro starší dějiny s velkým počtem bájí a vyprávění, nemusí se tak jednat o naprostou pravdu. Jak píše Jiří Prášek, můžeme – a nemusíme – věřit kronikáři Kosmovi, že nějaký kníže zemřel v roce 981 a nějaký Chýnov existoval.³⁸ Podobná nejistota panuje i u samotného názvu. Většina badatelů se shoduje s názorem, že název místu dal zakladatel Vchyn.³⁹ Extrémem je pak názor, že název vznikl z latinského Hinov, které je spojeno s Huny!

Po vyvraždění Slavníkovců roku 995 převzali správu tohoto místa na necelých tři sta let Přemyslovci, konkrétně úředník sídlící na hradě (hradišti), poté připadl pod správu pražského arcibiskupství. Z prvních let „církevního“ Chýnova se nedochovalo mnoho zpráv. Došlo k přesunu většiny úřadů do Bechyně či Sezimova Ústí. Dostatek svědectví se dochovalo z dob tzv. domácí války, kdy kolem roku 1288 došlo k dvojímu vyplenění oblasti pražským purkrabím Hroznatou z Húsic. Velkou prosperitu zažili místní za držby pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Ten se zapsal do chýnovské historie výstavbou nového hradu a množstvím rybníků sloužících dodnes (např. Podhradský rybník). Posledním církevním majitelem Chýnova byl Konrád z Vechty, který v roce 1413 složil oblast do zástavy Hanušům z Ronova.

Léta 15. až 17. století byla ve znamení poměrně rychlého střídání majitelů tvrze. Za majitelů Hanušů z Ronova docházelo k velkému úbytku obyvatel, který byl dán odchodem Chýnovských na nově vzniklé hradiště hory Tábor. Dalšími majiteli byli Malovcové z Pacova, později psaní „z Chýnova.“ Zdeněk Malovec z Chýnova začal místo zvelebovat, přičemž největší zásluhou bylo vystavění vodovodu a zřízení

³⁶ Rudolf KRAJÍČ, *Hradiště Chýnov u Tábora. Archeologický výzkum 2007-2008*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 2010, s. 155-190.

³⁷ Marie BLÁHOVÁ – Karel HRDINA (edd.), *Kosmova kronika česká*, Praha 1975, s. 70.

³⁸ Jiří PRAŠEK, *Čítanka z chýnovské historie*, Chýnov 2006, s. 11.

³⁹ Václav KŮSTKA, *Z paměti města Chýnova*, Tábor 1905, s. 7.

pivovaru v roce 1581. Po smrti posledního Malovce z chýnovské linie, převzala správu tvrze Anna Mandaléna z Malovic provdaná za Zikmunda Matěje Venclíka z Vrchovišť. Rozhořel se spor mezi Venclíkem a jinou linií Malovců. Výsledkem byl kompromis, ve kterém se Venclík zaručil k vyplacení finanční částky za chýnovské panství. Změnu ve vlastnictví přinesla třicetiletá válka. Za výhodných podmínek ho odkoupil komorník, nejvyšší hofmistr a krumlovský pán Jan Oldřich z Eggenberku. Za posledních představitelů rodu byl v letech 1670-1679 barokizován a rozšířen zdejší kostel. Posledním Eggenberkem vlastnícím Chýnov byl Jan Kristián, jenž zemřel bezdětný a majitelkou se stala jeho manželka Ernestina, rozená ze Schwarzenberku. Po její smrti 4. dubna 1719 připadlo chýnovské panství Schwarzenberkům.⁴⁰ Za jejího života zde byla vystavěna šibenice, na které se popravovalo až do roku 1761.

Po vyřešení sporu s ženskými představitelkami eggenberského rodu, které si nárokovaly dědičné nároky na panství, se prvním schwarzenberským majitelem Chýnova stal kníže Adam František Karel Eusebius. Již ten započal s barokní přestavbou zámku, avšak dokončení se nedočkal. Zabránila mu v tom předčasná smrt (1732 byl zastřelen na honu). Dědicem se stal jeho desetiletý syn Josef Adam Jan Nepomuk. Připojil k panství statek Hořice a tím položil základy pozdější těžbě vápence, kterou byl Chýnov proslulý až do 20. století. Následným majitelem knížectví byl Jan Nepomuk, po jehož smrti 1789 a za éry jeho synů (Josef a Karel) došlo k rozdělení rodu na dvě větve (starší – českokrumlová, též hlubocká a mladší – orlickou). Chýnov spadl pod primogenituru. Po Josefovi, zemřel 1833,⁴¹ a následně jeho synovi Janu Adolfovi II., se řízením knížectví ujal Adolf Josef, který místní lid několikrát potěšil svou návštěvou s manželkou Idou z Lichtenštejna.

2.2 Vzhled místa⁴²

Hlavní stavbou byl samozřejmě zámek nacházející se na ostrohu nad Podhradským rybníkem. Od zámku směrem na náměstí se nacházely budovy patřící k zámku a opodál stál pivovar. Náměstí bylo rozděleno dvěma hlubokými vodou vymletými strouhami kolem silnice a celé bylo pokryto mnoha výmoly. Stála zde škola

⁴⁰ Augustin SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého 4*, Praha 1885, s. 282-293.

⁴¹ Roku 1833 Chýnov zasáhl i ničivý požár, jemuž padlo za oběť na dvě desítky domů a stodol včetně radnice a došlo k úmrtí jednoho člověka. Avšak pro Chýnovské se nejednalo o nic specifického. Již v roce 1830 zachvátil požár místní pivovar. V téže roce zasáhla české země i vlna cholery.

⁴² Zpracováno na základě: Felix FISCHER, *Chýnov*, Z kraje kalicha 2, 1925, s. 150.

(vedle ní kašna), kovárna a stará sešlá jatka spolu s masnými krámy. Opodál prodávali své výrobky pekaři a nemohla zde chybět ani jedna z devíti chýnovských hospod (údaj z roku 1850). Naopak nedobré postavení měl kramářský krámek postavený v zapadlé uličce. Nejhonosnějším soukromím domem na náměstí bylo Janouškovo stavení, které se pyšnilo dvěma krovky o dvou štítech. Na předměstí u rybníka stával mlýn a vedle něj pastouška, za kterou se rozprostíraly rozsáhlé stráně. Místní si často stěžovali na kopec spojující předměstí s náměstím. Za deště byl plný bláta a za sucha při silném větru se prach dostával až do oken domů na náměstí. Bahno často zapáchalo a bylo místem koncentrace hus, kachen a prasat.

2.3 Obyvatelstvo

Chýnov byl a je, co se týče pohybu obyvatel, výjimečným místem. Od sčítání v roce 1869 se hranice počtu obyvatel pohybuje okolo hranice 2000, ani moc neklesá, ani nestoupá. Pokud se například podíváme na vývoj blízkého Tábora, uvidíme neustále rostoucí křivku. V roce 1869 bylo zapsáno v Chýnově dvě stě šest domovních čísel a napočítáno 2156 obyvatel.⁴³ Pokud tento počet srovnáme s počtem lidí, kteří si nechali zapsat svatební smlouvu do úřední knihy, dostaneme se k velmi malému číslu.

⁴³ Český statistický úřad. Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869. [online]. 2014 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb10.nsf/obydomy?openform&:552496/>>

3 Manželství a průběh uzavření svazku

Pro vyhodnocování a rozbor svatebních smluv je potřeba si vyložit obsah slova manželství, definovat jeho význam a přikročit i k informacím skrývajícím se pod pojmem svatba. Bez vysvětlení toho, jak byly termíny v historii vnímány z pohledu církve, světského práva a lidí, by nebylo možné proniknout hlouběji do problematiky každodennosti. Dále by nebylo možné rekonstruovat vztahy mezi snoubenci, manželi a jejich rodinami, stejně tak role muže a ženy v manželství. Jak bylo na manželství nahlíženo? Jaké bylo právní ukotvení? Jak probíhala samotná svatba? Toto jsou stěžejní otázky, na které v této pasáži odpovídat budou hledány odpovědi.

Do historického vývoje manželství zasáhly dva církevní koncily, které upravovaly jeho podobu. Prvním z nich byl tzv. lateránský koncil konající se roku 1215. Zavedl svátostnou podobu manželství, jeho nerozlučitelnost a povinné ohlášky.⁴⁴ Druhým byl koncil v Tridentu v letech 1545-1563. Ten zakázal manželství tajně uzavřená a konkubinátní. Při uzavírání svazku byla nutná přítomnost faráře a dvou svědků.⁴⁵ Odpovědi na otázky vytyčené v úvodu této kapitoly budou hledány především prostřednictvím Všeobecného zákoníku občanského⁴⁶ vydaného císařem Františkem I. s nabytím platnosti dne 1. ledna 1812. Došlo tím ke zrušení obecného práva vydaného Josefem II. v roce 1786 a dalších nařízení a zákonů, které byly obsaženy v novém zákoníku.⁴⁷ Je na místě ještě zmínit další patenty Josefa II. Za prvé, patent nazývaný manželský vyhlášený 16. ledna 1783, který kodifikoval manželské právo. Spory mezi manžely byly vyňaty z jurisdikce církevních soudů a přesunuty pod patronaci těch světských. Respektoval však náboženskou povahu manželského svazku, kdy například pro různá vyznání přinášel odchylnou úpravu manželského svazku a přejímal katolické dogma o nerozlučitelnosti manželství.⁴⁸ Druhým, známým mezi širokou veřejností, byl patent o zrušení nevolnictví (1. listopadu 1781). Bylo v něm uvedeno, že poddaní

⁴⁴ Renata VESELÁ – Petr MRKÝVKA, *Vybrané otázky z dějin kanonického práva*, Brno 1992, s. 80.

⁴⁵ Lenka ŠKOPKOVÁ, *Vývoj právní úpravy manželství 1811-1964*, Diplomová práce ZČU Plzeň, Plzeň 2012, s. 21.

⁴⁶ Originální název Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie.

⁴⁷ Ivana GELOVÁ, *Manželství a sňatky v první polovině 19. století*, Diplomová práce UP, Olomouc 2008, s. 7.

⁴⁸ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 120.

mohou uzavírat sňatky bez povolení od vrchnosti⁴⁹ a mohou se volně ženit do měst.⁵⁰ Na závěr ještě zmínka o dědickém patentu Leopolda I. z roku 1787, na jehož základě se právoplatným dědicem stával místo nejmladšího, syn nejstarší.

3.1 Manželství podle Všeobecného zákoníku občanského

V souvislosti s Všeobecným zákoníkem občanským budou předmětem studia pouze oddělení týkající se manželského práva, případně právním poměrům mezi dětmi a rodiči nebo poručníky. Zákoník definoval manželství jako „uzavření manželské smlouvy, ve které dvě osoby různého pohlaví projevují svou vůli, že chtějí dobrovolně v nerozlučném obcování žít, děti ploditi, je vychovávat, a sobě obapolně pomoc činiti.“⁵¹ Snoubenci se musí dohodnout dobrovolně na uzavření sňatku a nesmějí jim v cestě stát žádné překážky. I tyto překážky definuje zákoník. Platné svatební smlouvy nemohou uzavřít „zuřiví, šílení a blbí,“⁵² stejně tak nedostatečně finančně zabezpečení nebo přenosnou chorobou trpící jedinci.⁵³ Do svazku manželského nesmí vstoupit také zločinci po dobu svého trestu, řeholníci, duchovní, příbuzní do druhého kolene a lidé označení švagrovstvím.⁵⁴ Pro oba manžele plynou vstupem do svazku práva a povinnosti. Především jeden druhému má zachovávat věrnost, slušně se k sobě chovat a manželské povinnosti vykonávat. Muž byl považován za hlavu rodiny udržující disciplinovanost, spravující domácnost a byl povinen svou ženu živit a zaopatřit, stejně tak rozhodoval o zaměstnání své manželky. Zákoník dále ustanovil muže ženiným zástupcem před soudy a úřady, stejně tak měla otcovská moc převahu nad neplnoletými

⁴⁹ K uzavření sňatku potřebovali snoubenci pouze ohlašovací lístek, který musel vrchnostenský úředník na vyžádání bezplatně vydat.

⁵⁰ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 119.

⁵¹ *Obecný zákoník občanský císařství Rakouského*, Vídeň 1862, s. 16, § 45-46.

⁵² „Zuřiví, šílení, blbí a nedospělí nemohou uzavřítí platnou smlouvu manželskou.“ Tamtéž, s. 16, § 48.

⁵³ „Nemá-li ten, s kým někdo chce vejíti v manželství, potřebných příjmů; je-li, jak dokázáno nebo vůbec známo, špatných mravů; má-li nějakou nakažlivou nemoc nebo vadu nějakou, která by účelu manželství byla na překážku; vše to jsou spravedlivé důvody, pro které se může odepřítí svolení k manželství.“ Tamtéž, s. 17, § 53.

⁵⁴ „Mezi příbuznými v linii vzestupné nebo sestupné; mezi plnorodými nebo polorodými sourozenci; mezi bratrance a sestřenicemi; stejně jako se sourozenci rodičů, totiž se strýcem a tetou z otce nebo matčiny strany nemůže býti uzavřeno platné manželství; necht' příbuzenství pochází z rodu manželského nebo nemanželského.“ Tamtéž, s. 19, § 65.

děti.⁵⁵ Povinností manželky bylo muže následovat do jeho bydliště, přijmout jeho jméno a byla povinna plnit jeho příkazy v domácnosti.⁵⁶

Zákoník pamatoval i na možnosti ukončení manželství a pracoval se třemi verzemi. První, která byla společná pro lidi všech vyznání, byla smrt jednoho z manželů.⁵⁷ Druhou verzí byla možnost prohlásit manželství za neplatné. Svazek byl prohlášen za neplatný, pokud svolení k němu bylo docíleno cestou naléhání a vydírání⁵⁸ nebo za předpokladu, že osoba byla unesena a ke sňatku donucena.⁵⁹ Svazek bylo možné anulovat i po zjištění, že žena otěhotněla před sňatkem s někým jiným. Předmanželská „nevěra“ ze strany muže naopak v zákoníku zakotvena nebyla. Anulace svazku mohla přijít po dokázání dlouhotrvající, již před svatbou počínající, nemohoucnosti plnit manželské povinnosti.⁶⁰ Platilo pravidlo, že pokud jeden z manželů chtěl uznat sňatek za neplatný, musel překážky bránící pokračování nejdříve dokázat. Třetí verzí byl rozvod. Ten byl v předešlých zákonících nemožný, přišel s ním až ten Františka I. Pokud se manželé dohodli na rozvodu, museli po třikrát navštívit faráře, který je oddával, a ten jim tento záměr měl ze všech sil rozmluvit. S vysvědčením od faráře, že již sňatek nelze zachránit, se obrátili manželé na soud, který je rozvedl.⁶¹

⁵⁵ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 123.

⁵⁶ „Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv ze stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati jemu v domácnosti a výdělku dle svých sil, a pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti a postarati se, aby bylo plněno, co muž nařídil.“ Obecný zákoník občanský císařství Rakouského, Vídeň 1862, s. 25, § 92.

⁵⁷ „Úplná rozluka smrtí a prohlášením za mrtva.“ Tamtéž, s. 29, § 111.

⁵⁸ „Přivolení k manželství jest neplatné, bylo-li vynuceno důvodnou bází. Zdali byla bázeň důvodná, dlužno posouditi podle toho, jak veliké a pravděpodobné bylo nebezpečství, a jaké tělesné a duševní povahy jest ten, komu bylo vyhrožováno.“ Tamtéž, s. 18, § 55.

⁵⁹ „Neplatným jest také přivolení dané osobou unesenou, pokud jí nebyla vrácena svoboda.“ Tamtéž, s. 18, § 56.

⁶⁰ „Trvalá nemohoucnost, konati manželskou povinnost, jest překážkou manželství, byla-li tu již v době uzavření manželství. Pouze dočasná nebo teprve v manželství nastalá, třebaš nezhojitelná, nemohoucnost nemůže zrušiti svazku manželského.“ Tamtéž, s. 18, § 60.

⁶¹ „Rozvod od stolu a lože povolí manželům, souhlasí-li obapolně a dohodli-li o podmínkách jeho, soud šetře dalších ustanovení.“ Tamtéž, s. 27, § 103; „Manželé mohou předně své rozhodnutí k rozvodu spolu s důvody přednésti svému faráři. Farář má povinnost, aby manželům připomněl slavnostní slib učiněný obapolně při oddávkách, a důtklivě jim uvedl na paměť škodlivé následky rozvodu. Tyto domluvy se musí opakovati třikráte za sebou v rozdílných dobách. Jsou-li bez účinku, vydá farář stranám písemné osvědčení, že trvají na svém úmyslu se rozvésti přes trojnásobné domluvy.“ Tamtéž,

Stejně tak se přikročilo k soudnímu jednání i v případě, kdy jedna strana s rozvodem nesouhlasila. S rozvedením přicházely na scénu i svatební smlouvy, na jejichž základě docházelo k rozdělení majetku a připsání výživy pro bývalou manželku a děti.

Všeobecný občanský zákoník byl pro rakouské právo jistým velkým předělem, zvláště v rovině práva manželského. O jeho dokonalosti svědčí i to, že se udržel s malými změnami v Čechách až do roku 1950.

3.2 Průběh uzavření manželského svazku

Než bylo možné vůbec mluvit o uzavírání manželského svazku, muselo dojít nejdříve k seznámení. Míst, kde se dva lidé mohli setkat a projevit první stupně náklonosti, bylo několik. Potkat se mohli v kostele, na trhu, při konání veselic, oslav svátků nebo při práci na poli. Často se lidé seznamovali při návštěvách svých příbuzných v jiných vesnicích či městečkách.⁶² Výběrem partnera ještě vyhráno nebylo, nastával čas dvoření se, který spočíval v návštěvách u vyvolené. Úkolem nebylo nejen zalíbit se slečně, ale zjistit majetkové zázemí a společenskou prestiž rodiny.⁶³ Pokud dvoření dopadlo dobře a majetkové zabezpečení rodin bylo pro obě strany dostatečné, přistoupilo se k námluvám. U rodičů nevěsty byla ústně dohodnuta výše věna, a pokud souhlasila nevěsta se sňatkem, přistoupilo se k sepsání svatební smlouvy.⁶⁴ Po námluvách následovaly ohlášky, které byly prvním momentem společného vystoupení budoucích novomanželů. Během ohlášek mohly být dohodnuty další náležitosti svatby.⁶⁵ Ohlášky spočívaly v tom, že kněz potřikrát při bohoslužbách ohlašoval jména snoubenců, aby svazek nabyl veřejnosti. Ohlášky mohly být časově zkráceny, avšak bez nich se svatba konat nemohla. Po všech těchto náležitostech mohlo

§ 104; „*Oba manželé přiložíce toto osvědčení mohou pak u svého řádného soudu žádati za rozvod. Soud je osobně obešle, a potvrdí-li mu, že srozumění jsou jak o rozvodu, tak o podmínkách co do jmění a výživy, bez dalšího pátrání požadovaný rozvod povolí a zanesse to do soudních spisů. Jsou-li tu děti, jest soud povinen postarati se o ně podle předpisů v další hlavě ustanovených.*“ Tamtéž, s. 28, § 105; „*Je-li manžel nezletilý nebo poručenec, může sice sám k rozvodu přivolit; ale v dohodě o jmění manželů a výživě, jakož i zaopatření dětí, jest třeba přivolení zákonného zástupce a poručenského soudu.*“ Tamtéž, § 106.

⁶² Karel FOJTÍK, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. s 17. století*, ČL 52, 1965, s. 335.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 92.

⁶⁵ Tamtéž, s. 65.

dojít ke sňatku. Jednalo se o slavnost, na kterou byla pozvaná celá vesnice, nebo její větší část. Obě rodiny se chtěly před hosty ukázat v co nejlepším světle, tudíž si na hostině nechávaly záležet. Hlavní událostí byl pak obřad v kostele. Po vyslovení slibu věrnosti přiložit kněz štolu na spojené ruce snoubenců a manželství bylo uzavřeno.⁶⁶ Katolická církev brala manželství jako svátost (svazek mezi mužem a ženou tedy mohl vzniknout jen tehdy, byl-li přeměněn ve svátost).

⁶⁶ K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 335.

4 Svatební smlouva jako pramen historického bádání

Cílem této kapitoly je nastínit možnosti, jakými se lze zabývat při studiu tohoto druhu pramene. Svatební smlouva byla hlavním dokumentem, který upravoval a před vykonáním obřadu určoval majetkové právo lidí vstupujících do manželství.⁶⁷ Tento druh smluv byl právně závazný dokument pro obě zúčastněné strany, který určoval, jak bude naloženo s majetkem na usedlosti v případě úmrtí muže.⁶⁸ Změnu ve vnímání manželského práva a praxi pořizování svatebních smluv zavedl Tridentský koncil, do tohoto okamžiku se v ní stanovovala jen výše věna a jiné manželské povinnosti upravovalo zvykové nebo psané právo. Následkem těchto událostí se ve všech vrstvách společnosti začal rozmáhat zvyk před církevním obřadem sepsat „předmanželskou“ úmluvu.⁶⁹ Svatební smlouvy se nám dochovaly převážně ve formě zápisů uvedených do úředních knih. Z výše zmíněného textu je patrné, že tento pramen má velmi velkou vypovídající hodnotu a může podat množství informací o životě a každodennosti. Od informací o jménech jednotlivců až po jejich myšlenkový svět.

4.1 Identifikace jednotlivce

Základními informacemi, které lze získat, jsou samozřejmě jména a příjmení snoubenců. Ženich býval zpravidla uváděn celým jménem,⁷⁰ vyskytly se však i případy, kdy stejně jako u nevěsty bylo zaznamenáno jen křestní jméno.⁷¹ Oporu při rekonstrukci identifikační složky jedince je potřeba hledat v příjmení otce uvedeného ve smlouvě nebo v patřičných matrikách.⁷² Odlišnou složku představovali vdovy a vdovci. Ti bývali

⁶⁷ Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 43.

⁶⁸ Tereza SIGLOVÁ, *Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563-1652*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 27.

⁶⁹ J. C. BOLOGNE, *Svatby*, s. 196.

⁷⁰ „... Šimonem Musilem, sousedem a mistrem zednickým ...“ Státní okresní archiv (dále SOKA) Tábor, Archiv města (dále AM) Chýnova, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Šimonem Musilem a Kateřinou Věžeňskou.

⁷¹ „...mezi Tomášem Věžeňským, jménem téhož syna Jana ...“ Tamtéž, fol. 27. Svatební smlouva mezi Janem Věžeňským a Klárou Věžeňskou.

⁷² „.... A pannou Františkou vlastní dcerou po nebožtíkovi Františkovi Svobodovi ...“ Tamtéž, fol. 30. Svatební smlouva mezi Janem Vorlíčkem a Františkou Svobodovou.

uvedeni celým jménem, vdova si ponechávala příjmení po svém zesnulém manželovi.⁷³ Další informace, které kontrakty mohou poskytnout, jsou bydliště snoubenců,⁷⁴ i když se nejedná o stoprocentní záležitosti. Objevily se případy, kdy u nevěsty a její rodiny bydliště uvedeno není.

4.2 Majetkový a hmotný svět

Velkou samostatnou kapitolou při studiu svatebních smluv je majetkový (finanční) a hmotný svět člověka.⁷⁵ Sepsání kontraktu nebylo pro všechny samozřejmou záležitostí, ale pouze výsostí skupiny, která v tomto činu spatřovala nejen právní ukotvení závazků, ale také projev společenské reprezentace. Tímto způsobem se tak mohla vymezovat určitá skupina obyvatel. Jedna společenská skupina se od druhé odlišovala především ve výši uvedeného věna (popřípadě obvěnění),⁷⁶ dále povoláním⁷⁷ otců snoubenců a jistým signálem může být i rozsah svatební smlouvy.⁷⁸ Nebyla jen právním dokumentem, ale sloužila také jako reprezentativní prvkem společensky vyčleňující celou rodinu od ostatních místních obyvatel. Předmětem studia se může stát i samotný obsah věna, resp. obvěnění. Manželé přinášejí do společného užívání různé druhy kuchyňského nádobí,⁷⁹ nástrojů (nejčastěji jde o vůz, brány či pluh na orání), nábytku⁸⁰ apod. Naskýtá se tak před očima zajímavý pohled do praktického života lidí a je možno rekonstruovat hmotnou kulturu charakteristickou pro danou společenskou vrstvu. Ta slouží jako signál vymezující místní společenství od jiného, výše či níže

⁷³ „Svatební smlouvy mezi Vojtěchem Doležalem z Chýnova a Aloisii Vrzák ze Žďáru.“ Tamtéž, fol. 51. Svatební smlouva mezi Vojtěchem Doležalem a Aloisii Vrzákovou.

⁷⁴ „...mezi Tomášem Věžeňským, jménem téhož syna Jana z Chýnova z jedné, a Janem Věžeňským ... jménem své dcery panny Kláry, též z Chýnova.“ Tamtéž, fol. 27. Svatební smlouva.

⁷⁵ Pavel NOVÁK a kol, *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha 2007.

⁷⁶ Významy termínů „věno“ a „obvěnění“ se zabývá kapitola věnující se závazkům ve smlouvách (kapitola 7).

⁷⁷ „...a Janem Věžeňským, sousedem a mistrem kovářským ...“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 27, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

⁷⁸ Rozsah se pohyboval od jedné až po pět stran dnešního formátu A4.

⁷⁹ „...1 tucet talířů, 3 ploché velké mísy, 1 malou polévkovou mísu, 6 lžic polévkových a 6 kašelžiček ...“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 30, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

⁸⁰ „...1 truhlu, 1 kanape, 6 seslíků, 1 postel ...“ Tamtéž.

postaveného. Obsahem věna mohly být také dobytek⁸¹ a plodiny.⁸² Nejenomže dávají náповědu, co lidé nejčastěji jedli a s čím chodili na trhy, ale také lze na jejich základě okrajově zrekonstruovat vizualizaci a podobu okolní krajiny, ve které se na polnostech zlatila pšenice a na pastvinách pobíhala stáda ovcí.

4.3 Kolektivní mentalita⁸³ a svět jedince

Svatební dohody samozřejmě prozrazují i právní zvyklosti a praxi. Bylo by však chybou utopit se pouze ve vodách této analýzy. Ukazuje pouze normu sloužící jako základna, na kterou je potřeba nabalovat další poznatky k rozšiřování obzoru a propracovat se tak k charakteristickým zákonitostem v životě člověka nebo společnosti. Výše zmíněné úzce souvisí s pojmem „kolektivní mentalita“, úžeji pak s problematikou jedince a jeho myšlenkové světa v dějinách. Tento druh pramene přímo vybízí ke studiu muže a ženy, což si bere za cíl i bakalářská práce. Avšak nemělo by se jedna pouze o vyčlenění světa jednoho, resp. druhého pohlaví, ale měla by být věnována pozornost i konfrontaci mužského a ženského světa a vlivu, který mezi nimi panoval. Svatební kontrakt nebyl jen ukázkou světa dvou osob, ženicha a nevěsty. Měl vliv na celou rodinu, která se snažila prostřednictvím strategického jednání zajistit všem rodinným příslušníkům co nejlepší vyhlídky do budoucnosti. Lze se tedy zabývat problematikou rodinných vztahů, příbuzenstva, podobou bydlení starých rodičů na výměnících a samozřejmě i světem dětských potomků, které z manželství vzejdou. Některým z nich byla naplánována budoucnost, přitom ještě nespátřily světlo světa. Zajímavou problematikou je svět ovdovělých; jejich společenská pozice, majetkové zabezpečení a další. V některých smlouvách se objevili protagonisté, kteří pokrevně do rodinného klanu nepatřili, avšak jistým a neméně důležitým vlivem jako rodiče se

⁸¹ „...jeden strych ječmene, jeden strych pšenice, dva věrtele hrachu, tři strychy brambor, věrtel hrušek, věrtel jablek ...“ Tamtéž, fol. 33. Svatební smlouva mezi Matějem Vraným a Veronikou Hujrovou.

⁸² „...jednu krávu mezi hospodářovými krávami vyživít.“ Tamtéž.

⁸³ Kolektivní mentalita – způsob vnímání, který bez dalších informací vede k posouzení určitého činu, postoje a chování. O rozvoj dějiny mentalit se zasloužila především francouzská škola Annales. Teoreticky vymezil tento přístup: Gerd TELLENBACH, *Mentalität*, in: Gerd Tellenbach (ed.), *Ausgewählte Abhandlungen und Aufsätze 1*, Stuttgart 1998, s. 82-104. Popřípadě monografie přeložená do češtiny: George G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.

u svatebčanů pyšnit mohli – jednalo se o „přátele“.⁸⁴ Bylo by však chybou pouze na poznacích ve svatebních kontraktech dělat závěry spojené s vlivem přátelství na rozhodování jednotlivců. Výskyt slova „přátelé“ či „přátelství“ je v pramenech o nižších vrstvách společnosti značně útržkovitý. K této problematice by bylo potřeba shromáždit velký počet pramenů.

4.4 Historicko-demografický přístup

V neposlední řadě mohou být svatební smlouvy použity jako doplňkový pramen při studiu matrik v souvislosti s historicko-demografickým přístupem. Tato práce se věnuje opačné tendenci. Matriční knihy používá jako doplňkový pramen pro smlouvy, především v souvislosti s dohledáním věku, bydliště svatebčanů a povolání rodičů. Nebere si však za cíl dělat závěry spojené se sňatečností a podobnými termíny typickými právě pro historicko-demografický přístup.

⁸⁴ Problematikou přátel a jejich vlivem na raně-novověké šlechtice se zabývá studie: Václav BŮŽEK, „Páni a přátelé“, v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, s. 229-264.

5 Formální výstavba svatebního kontraktu

Následující odstavce obsahují zpracovanou právní strukturu dokumentu v první polovině 19. století v oblasti panského městyse Chýnova. V prostudovaných materiálech se tato problematika de facto vůbec nevyskytuje, mimo studii věnovanou vyobrazení sňatku ve světle rakouského Všeobecného občanského zákoníku.⁸⁵ Zjištění právní stránky smluv by mohlo podat zajímavé svědectví o stavu a možné vyspělosti právního systému v době znatelného vývoje v mnoha sférách. Struktura veškerých svatebních smluv se vyznačovala ustálenou formou. Pouze v několika případech byla tato základní forma doplněna o nejrůznější druhy právních dodatků a přípisů. Svatební kontrakt pořízený v 19. století se skládal z částí charakteristických pro listiny. Formální výstavbu tak lze vymezit pomocí následujících diplomatických termínů:⁸⁶

Úvodní vymezení smluvních stran

1. narace

Právní jádro smlouvy

2. dispozice

- a) obvěnění - spoluvlastnictví
- b) nevěstino věno
- d) testamentární část

Závěrečné ustanovení

3. stvrzení

4. žádost o vložení do úřední knihy

5. datace

6. subskripce

7. potvrzení žádosti o vložení do úřední knihy

⁸⁵ Marie MACKOVÁ, *Sňatek ve světle rakouského všeobecného občanského zákoníku*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 67.

⁸⁶ Inspirací byla struktura raně-novověkých šlechtických testamentů uvedena v práci: Pavel KRÁL, *Mezi životem*.

5.1 Úvodní vymezení smluvních stran

Ve zkoumaných smlouvách se nevyskytoval žádný případ použití formulí invokace, intitulace, inskripce a salutace,⁸⁷ které jsou charakterizujícími náležitostmi listinného protokolu. Všechny kontrakty začínaly narací, jejíž počáteční věta se vyskytuje ve třech provedeních. Nejčastěji tyto zápisy, které sdělují o jaký druh dokumentu se jedná, začínaly formulí: „*Dnes, níže psaného dne a roku, staly se svatební smlouvy ...*“,⁸⁸ ve druhém případě větou: „*Svatební smlouvy, které se staly mezi ...*“⁸⁹ a ve třetím provedení (pouze ve dvou smlouvách) začínal dokument sdělením o datu vyhotovení⁹⁰ a o aktuálním dnu v týdnu.⁹¹ Dále narace pokračovala v tom právnicky nejdůležitějším, totiž ve vymezení smluvních stran.⁹² Tudíž podává informace o jménech, bydlištích (ne ve všech případech), výjimečně o zaměstnání a v neposlední řadě o rodině obou snoubenců.

Snoubenci byli zapisováni v pořadí ženich a poté nevěsta, avšak ve čtyřech případech byla jako první zapsána nevěsta, a to nejprve za situace, kdy pocházela z Mladé Vožice, tedy z organizačně výše položeného města (dvě smlouvy).⁹³ V dalších

⁸⁷ Invokace zmizela v dokumentech již v dobách osvícenství a udržela se pouze v listinách silného církevního obsahu. Zbylé tři se nevyskytovaly ve smlouvách z důvodu, že nešlo o listiny vydávané někým a určené pro někoho.

⁸⁸ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

⁸⁹ Tamtéž, fol. 67, Svatební smlouva mezi Janem Růžičkou a Aloisií Křížovou.

⁹⁰ „*Léta Páně 1800, dne 15. října, staly se ...*“ Tamtéž, fol. 3, Svatební smlouva mezi Vojtěchem Králem a Terezií Svobodovou.

⁹¹ „*V úterý se staly mezi ...*“ Tamtéž, fol. 32, Svatební smlouva mezi Janem Benešem a Annou Svobodovou.

⁹² Příklad vymezení smluvních stran v naraci: „*... svatební smlouvy nezrušitelné mezi Šimonem Musilem, sousedem a mistrem zednickým městyse Chýnova, jakožto ženichem z jedné; a mezi Janem Věžeňským a jeho vlastní dcerou Kateřinou, nevěstou, strany druhé.*“ Tamtéž, fol. 1, Svatební smlouva.

⁹³ „*... svatební smlouvy mezi Panem Františkem Stiborem, měšťanem a representantem mladovožickým v zastoupení své dcery panny nevěsty Anny ze strany jedné, a Panem Františkem Vorlíčkem, sousedem z městyse Cheynova, jakožto ženichem strany druhé.*“ Tamtéž, fol. 41, Svatební smlouva mezi Františkem Vorlíčkem a Annou Stiborovou.

dvou případech obývala nevěstina rodina stejné bydliště jako ženich⁹⁴ – nejspíše se tedy jednalo o zámožnější, více uznávanou rodinu, což je patrné z výše připsaného věna. Samozřejmě je nezbytné brát v úvahu i skutečnost, že tento zápis žádný význam neměl a šlo tedy jen o náhodné zapsání. Údaj o zaměstnání se vyskytoval pouze u mužské části populace, i když ani zde tomu nebylo vždy pravidlem. Ženy zaměstnání zpravidla neměly, jejich hlavním úkolem bylo starání se o domácnost. Informace o povolání vytvářejí obrázek o zastoupení jednotlivých cechů, rodin žijících se zemědělstvím a dalšími druhy necechovních prací v Chýnově.

Kromě informací o budoucích manželech měla narace ještě dva důležité aspekty, a to slovní spojení s právní působností. První informuje o tom, že svatební smlouvy byly „*nezrušitelné, dobrovolné*“⁹⁵ a druhý přesněji specifikuje počátek platnosti smlouvy a bývá formulován – „*až po duchovním závazku svou valnost míti mají*“.⁹⁶ Tyto pojmy se sice nenacházely ve všech zkoumaných dokumentech, ale bylo natolik známé, že do sňatku nesmí být manželé nuceni a následně nesmějí být bezdůvodně rozvedeni,⁹⁷ že se od zapsání těchto termínů jednoduše mohlo upustit, avšak smlouvy jejich platnost neztrácely.

5.2 Právní jádro smlouvy

Další částí smluv byla dispozice, která se skládala z několika navzájem navazujících bodů a dala by se charakterizovat dvěma za vše hovořícími pojmy – majetková a závazková. Tyto body upravovaly majetková práva snoubenců, především pak nevěsty. Ta by se vstupem do manželství bez sepsání svatební smlouvy nestala spoluvlastníkem a následným dědicem ženichovy usedlosti.⁹⁸ Pro ženicha byla smlouva důležitá především z hlediska přiznání finančního a majetkového věna a jeho následných možností použití. Hlavními postavami zde byly plnoletý ženich, nebo v případě nezletilosti jeho otec či poručník a na straně druhé ve většině případů otec nevěsty. Vyskytly se ale i případy, kdy nevěstu zastupovala matka, bratr či poručník.

⁹⁴ „... svatební smlouvy mezi Janem Dlouhým, otcem, a jeho dcerou Kateřinou, jakožto nevěstou strany jedné; a Jakubem Procházkou, sousedem cheynovským, jakožto ženichem strany druhé.“ Tamtéž, fol. 11, Svatební smlouva mezi Jakubem Procházkou a Kateřinou Dlouhou.

⁹⁵ Tamtéž, fol. 2. Svatební smlouva mezi Janem Petřem a Terezií Černou.

⁹⁶ Tamtéž, fol. 64. Svatební smlouva mezi Františkem Holubářem a Kateřinou Hořínkovou.

⁹⁷ *Obecný zákoník občanský císařství Rakouského*, Vídeň 1862, s. 16, § 45-46.

⁹⁸ M. MACKOVÁ, *Sňatek*, s. 69.

Celá dispozice byla rozdělena na čtyři významové části. První, nazvaná spoluvlastnictví,⁹⁹ byla důležitá především pro nevěstu. Stávala se spoluvlastnicí a hospodyní ženichova domu (ve většině smluv uveden údaj o popisném čísle domu¹⁰⁰) a po smrti manžela i jediným vlastníkem, pokud ve smlouvě nebylo uvedeno jinak. Kdyby nebyla svatební smlouva sepsána nebo neobsahovala by tuto formuli, nevěsta by neměla žádná spoluvlastnická práva. V několika případech bylo substantivum „manželka“ doplněno o přívlastky „milá, věrná nebo pravá.“¹⁰¹ Nejspíše se tak dělo na požádání ženicha a tato skutečnost může podávat svědectví o existenci opravdových sympatií a lásky mezi oběma snoubenci.

Druhým bodem dispoziční částí, důležitějším naopak pro ženicha, bylo přiznání věna, které bude zástupce nevěsty povinen po provedení duchovního svazku vyplatit. Tato pasáž byla uvozena slovním spojením „*věnuje naproti tomu*“,¹⁰² věno tak sloužilo jako kompenzace za nevěstino spoluvlastnictví ženichova domu. Nejčastěji byl tento závazek finančního charakteru, ale samozřejmě častým jevem bylo věno v podobě zemědělských nástrojů,¹⁰³ hospodářských zvířat¹⁰⁴ nebo polností.¹⁰⁵

Posledním bodem právního jádra svatební smlouvy byly testamentární záležitosti. Nakládání s majetkem po smrti jednoho z manželů bylo neméně důležité než dvě předešlé pasáže. V prvních letech 19. století se objevovala pouze ženichova testamentární část, ve které se potvrzovalo, že „*kdyby se pak stát mělo, že by Pan Bůh jeho, Šimona Musila a jejího manžela dříve prostředkem smrti z tohoto světa povolal,*

⁹⁹ Např. „*Berouce sobě jmenovaný Šimon Musil, soused cheynovský a spolumistr zednický, vlastní dceru Kateřinu Jana Věžeňského, též souseda městyse Cheynova, do jeho vlastního domu za manželku a plnomocnou hospodyní až do její plné smrti.*“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Šimonem Musilem a Kateřinou Věžeňskou.

¹⁰⁰ Např. „*Berouce ... do svého domu Numera 96. ...*“ Tamtéž, fol. 16. Svatební smlouva mezi Janem Mackem a Terezií Kotounovou.

¹⁰¹ Tamtéž, fol. 7. Svatební smlouva mezi Jakubem Petřem a Lidmilou Jelínkovou.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Např. „*Věnuje otec Václav Krátoška ... 1 vůz, 1 pluh, 1 brány ...*“ Tamtéž, fol. 28. Svatební smlouva mezi Pavlem Kořínkem a Annou Krátoškovou.

¹⁰⁴ Např. „*Věnuje ... jakož i jim Franc Černý přidává jednu krávu a tři kusy ovčímho dobytka.*“ Tamtéž, fol. 2. Svatební smlouvy.

¹⁰⁵ Např. „*Věnuje naproti tomu její otec ... jeho zeřovi ... dva kousky pole ...*“ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

tehdy ona, Kateřina, jeho vlastní manželka, plnomocnou hospodyní a dědičkou celého domku a gruntů zůstává.“¹⁰⁶ Pokud byla zapsána i nevěstina „poslední vůle“, její obsahem bylo, jakým způsobem může ovdovělý manžel nakládat s manželčím věnem po její smrti.¹⁰⁷ Součástí testamentů v rámci svatebních smluv byly i pasáže pojednávající o dětech a jejich případných právech a povinnostech po smrti jednoho a následně i obou rodičů.¹⁰⁸ Práva dětí pocházejících z rodin vlastnicích hospodářství a živících se především zemědělstvím byla spojena s děním na usedlosti po smrti rodičů. Mezi povinnosti potomků uvedených ve smlouvách patřilo zaopatření starých otců a matek na výměnku a zajištění jejich klidného dožití bez hmotného strádání.¹⁰⁹

5.3 Závěrečné ustanovení

Poslední část svatebního kontraktu by se dala charakterizovat jako závěrečné ustanovení obsahující pět samostatně vyčleněných bodů. První, nazvaný termínem stvrzení. Obě zúčastněné strany nenamítaly žádné další doplnění smlouvy a souhlasily s aktuálním zněním. Tato část neměla žádnou právní platnost, pouze předznamenávala, že kontrakt bude stvrzen podpisy. Stvrzení nemělo stejnou podobu po celé sledované období, uvedeme pár příkladů. Od jednoduchých frází typu: „že obě strany této smlouvě svatební svolily“,¹¹⁰ které bývalo často doplněno slovo „dobrovolně“ a informacemi o svědčích,¹¹¹ po rozsáhlejší provedení této formule, např. „když obě strany se spokojily a žádné namítání neměly“.¹¹²

Na stvrzovací pasáž navazovala žádost o vložení dokumentu do úřední knihy. Samozřejmě sémanticky se tato formule nijak nelišily, pouze docházelo k občasným syntaktickým obměnám. Proto stačí uvést pouze jednu ukázkou žádosti – „žádají vrchnostenský slavný úřad o povolení do knihy gruntovní městys Cheynova vtělit“.¹¹³ Součástí smlouvy bylo i potvrzení, že došlo k vepsání do patřičné knihy. To se

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ „...za to jemu přislíbené věno, které on na zaplacení dluhů a podílů vynaloží ...“ Tamtéž, fol. 60. Svatební smlouva mezi Václavem Mackem a Marií Kubartovou.

¹⁰⁸ „Kdyby z tohoto manželstva nějaké děti pozůstaly ...“ Tamtéž.

¹⁰⁹ „...následující vejmínku ... přepisuje, a sice: 1 měř žita, 4 míry ječmene, 1/2 míry hrachu, 1 ½ míry pšenice, 1 záhon brambor, zelí a lnu ...“ Tamtéž, fol. 30. Svatební smlouva.

¹¹⁰ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

¹¹¹ „...a dožádanými svědky se podepsali.“ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž, fol. 34. Svatební smlouva mezi Ignácem Jedličkou a Annou Urbanovou.

¹¹³ Tamtéž.

zpravidla nacházelo až na úplném konci listiny.¹¹⁴ Vyskytly se však dvě výjimky, kdy se stvrzovací a potvrzovací pasáže nacházely na samém začátku smlouvy, ještě před vymezením smluvních stran. Tato žádost bylo uvozena spojením „*slavná pravomocnost*“ a odlišovala se od žádosti zanesené ve smlouvě. Hlavním důvodem, mimo zanesení do knih, bylo totiž pojištění věna a iniciátorem této skutečnosti byl zástupce nevěsty.¹¹⁵ Žádost byla potvrzena podpisy a poté následovalo povolení a pojištění nevěstina věna.

O chronologickém ukotvení dokumentu do časové osy informovala datace, na kterou navazovalo sdělení o místě vyhotovení smlouvy (v našem případě byly všechny vyhotoveny na rychtářském úřadě v Chýnově). Datace byla uváděna v jednoduchém zapsání den – měsíc – rok,¹¹⁶ nebyl zaznamenán žádný případ, kde by byl uveden přesný den v týdnu. Den i rok jsou psány vždy číslicemi, naopak měsíc je uváděn v různých podobách od českého zápisu písmeny¹¹⁷ až po latinské zkrácené.¹¹⁸

Poslední ustálenou částí a z právního hlediska potvrzovací byla tzv. subskripce. Obsahovala vyjmenování všech osob podílejících se na sepsání smlouvy. Zástupce nevěsty – zpravidla otec, ženich a nevěsta (pokud je uvedena) byli doplněni o adjektivum „svolující“. Nesmělo chybět ani zaznamenání jmen rychtáře, úředního

¹¹⁴ „*Přítomný kontrakt se stvrzuje do knihy patřící se vtěliti a při domku N. 90. v gruntovní knize vyznamenajíc se povoluje.*“ Tamtéž, fol. 25. Svatební smlouva mezi Janem Korandou a Marií Hartlovou.

¹¹⁵ Jelikož se jedná ve velmi neobvyklý případ ve sledovaných smlouvách, bude odcitován celý:

„*Slavná pravomocnost*

Za níže psané, Tomáš Kříž, knížecí sadecký v Cheynově, prosím v zastoupení své dcery Aloisie provdané Růžička, aby přiložená svatební smlouva sepsané mezi Janem Růžičkou, vlastníkem domu N. C. 91 v Cheynově a mezi moji dcerou Aloisií, uzavřené stranu pojištění zaneseného věna 240 zlatých, pak dědičných práv při domku N. C. 91 v Cheynově ke knihovnému vtělení a vyznamenání povoleno být, s čímž též Jan Růžička zdorozuměný jest. V Cheynově dne 6. října 1849.“ Tamtéž, inv. č. 52, fol. 67, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

¹¹⁶ Např. „*Jenž se stalo při úřadě rychtářském dne 10. ledna 1799.*“ Tamtéž, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

¹¹⁷ Např. „*dne 10. ledna 1799*“ Tamtéž.

¹¹⁸ Např. „*dne 13. 9bris 1802*“ Tamtéž, inv. č. 52, fol. 5, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Martinem Hartlem a Marianou Svobodovou.

písaře a dožádaných svědků.¹¹⁹ Kontrakt tím byl stvrzen, avšak platnost nabýval až po uzavření sňatku.

Vyskytla se jediná odlišnost vybočující z ustálené formy písemnosti. Jednalo se o dodatek v podobě tzv. seznamování.¹²⁰ Obsahovalo informace nejspíše původně patřící do právního jádra smlouvy, avšak byly doplněny až po podepsání prvořadé smlouvy. Z důvodu, že se tato skutečnost udála ve stejný den jako prvotní potvrzení smlouvy, se lze domnívat, že pasáže byly písařem opomenuty a následně připsány a opět potvrzeny podpisy.

Při srovnání svatebních smluv první poloviny 19. století se smlouvami předmanželskými dnešní doby dojdeme k závěru, že se výrazným způsobem nijak nelišily. Notářské potvrzení bylo nahrazeno podpisem rychtáře či vepsáním do úředních knih. Sepsání dokumentů se však do značné míry shoduje - v obou případech jsou majetek, zacházení s ním a zabezpečení se pro budoucnost hlavními důvody.

¹¹⁹ „Ignác Jelínek, rychtář; Šimon Musil, ženich svolující; Jan Věžeňský, otec svolující; Ondřej Vorlíček, Jan Vondruška, úřední svědkové; Jan Věžeňský, nový hospodář svolující; Jan Folbergr, písař městyský; Kateřina Věžeňská, nevěsta svolující.“ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

¹²⁰ „Po podpisu těchto smluv vyjednaly obě strany, že

- kdyby děti z tohoto manželství pozůstaly, přetrvávající manželka právo míti má až do zletilosti dědice buď od zákona, neb od otce vyvoleného bez pokládání hospodařit
- ba se i též po právu provdat, tak ona obdrží místo jejího peněžitého věna i pozůstalosti manžela s těmi pozůstalými dětmi stejným dílem a řádnou výminku s jejím možná druhým manželem
- když pořádně hospodařit bude, zaopatřena bude a přetrvávající manžel též z věna manželky s pozůstalými dětmi stejným dílem podělen bude. V Cheynově dne 15. srpna 1844.“ Tamtéž, fol. 58. Svatební smlouva mezi Janem Černým a Anežkou Svobodovou.

6 Chýnovská kniha pro svatební smlouvy

Následující řádky se budou věnovat rozboru knihy pro svatební smlouvy z hlediska rekonstruování dobové praxe v sepisování svatebních kontraktů. Tento úřední dokument byl, jak už slovo „úřední“ ukazuje, dokumentem patřící pod záštitu rychtářského úřadu. Sloužil pro potřeby obyvatel Chýnova, kteří si chtěli nechat za patřičný obnos uveřejnit svatební smlouvu, a tak být v případě sporu či dalších majetkových záležitostí pojištěni třetí nezávislou stranou. Forma rozboru bude probíhat v podobě četnosti smluv v časových etapách¹²¹ a v sociálním postavení snoubenců vstupujících do manželství. Třetí kapitola bude zaměřena na informace o zástupcích, kteří snoubence zastupovali při sepisování a dojednávání svatebních smluv. Na tomto základě pak dojde k rekonstrukci určitého vztahu snoubenec a rodina,¹²² popřípadě jiní blízcí lidé.

6.1 Četnost svatebních smluv

Počty smluv vtělených do knihy se v jednotlivých letech první poloviny 19. století značně lišily. Od případů, kdy daný rok nebyla zapsána žádná,¹²³ až po situace, kdy se vyskytovalo hned několik zápisů. Podle této četnosti lze samozřejmě sledovat počet smluv v jednotlivých letech a rekonstruovat roky s nejvíce sepsanými smlouvami, ale v případě výrazných číselných odlišností tato skutečnost podává zajímavý průřez do lidské každodennosti. V chýnovské knize byly nejpočetněji zastoupeny roky 1838 (pět smluv) a léta 1805 a 1844 (obě se čtyřmi smlouvami). Naopak případů let, kdy se neobjevila žádná, bylo mnoho. Za menší analýzu by stálo rozmezí let 1814 až 1820, ve kterém není doklad žádné smlouvy (viz tabulka 1), přičemž četnost sňatků zapsaných v matrice se nijak výrazně nelišila od předchozího a následujícího období (viz tabulka 2). Tato anomálie mohla být způsobena hned několika důvody. Nejpravděpodobněji se jeví, že v tomto rozmezí let opravdu nebyly žádné smlouvy do knihy vepsány, ať už z důvodu, že lidé neměli zájem zveřejňovat své smlouvy nebo v této době mohlo dojít ke zvýšení poplatku za uveřejnění smlouvy

¹²¹ Předmětem četnosti budou smlouvy v jednotlivých letech, měsících v roce a dnech v týdnu.

¹²² Ludmila RŮŽENECKÁ, *Postavení členů rodiny v rolnickém společenství (podle svatebních smluv z 2. poloviny 19. století*, in: Sborník Chebského muzea 1996, s. 62-66; J. MRÁZKOVÁ, *Věc*.

¹²³ Let, ve kterých nebyla zapsána žádná svatební smlouva, bylo dvacet, konkrétně šlo o roky 1801, 1806, 1807, 1810, 1811, 1814, 1815-1820, 1822, 1824-1826, 1828, 1830, 1836 a 1839.

nebo může jít o jistý dopad finanční krize,¹²⁴ která způsobila naprostou impotenci v sepisování smluv. Dále mohl být problém na straně samotného úřadu, který neplnil svou úřední povinnost.

TABULKA 1

Počty smluv v rozmezí let 1799 – 1849

ROK	POČET	ROK	POČET	ROK	POČET
1799	1	1816	0	1833	1
1800	2	1817	0	1834	3
1801	0	1818	0	1835	1
1802	2	1819	0	1836	0
1803	1	1820	0	1837	1
1804	3	1821	2	1838	5
1805	4	1822	0	1839	0
1806	0	1823	2	1840	2
1807	0	1824	0	1841	1
1808	3	1825	0	1842	1
1809	2	1826	0	1843	2
1810	0	1827	1	1844	4
1811	0	1828	0	1845	2
1812	1	1829	1	1846	1
1813	1	1830	0	1847	2
1814	0	1831	2	1848	2
1815	0	1832	2	1849	1

Co se týče četnosti smluv v jednotlivých desetiletích první poloviny 19. století, tak se jako nejpočetnější jeví počátek století a především čtyřicátá léta, ve kterých se objevilo osmnáct zapsaných svatebních smluv. Naopak nejhůře je na tom druhé desetiletí „dlouhého století“, ve kterém se vyskytly jen dvě smlouvy. Kdybychom si pro představu spočítali roční průměr v jednotlivých desetiletích, dostaneme se k číslům 0,2 až 1,8. Roční průměr celkově za sledované období by byl 1,14 smlouvy za rok. Pro srovnání s těmito výsledky lze použít závěry Adély Smržové, která pracovala se

¹²⁴ 1811 – rakouský státní bankrot v souvislosti s napoleonskými válkami

svatebními smlouvami druhé poloviny 18. století ve dvacet pět kilometrů vzdálené obci Hořepník.¹²⁵ Zde se roční průměr pohyboval kolem 0,7 smlouvy za rok. Je možno vyvodit závěr, že obliba uzavírání svatebních smluv před vykonáním sňatku stoupala i přesto, že neexistuje pramenná základna pro zkoumanou oblast města Chýnova.

Ke zjištění, jaká byla praxe, obliba sepisování smluv a jejich následné uveřejnění v knize, poslouží porovnání všech uzavřených sňatků se sňatky, kterým předcházelo sepsání a zveřejnění svatebního kontraktu. Období padesáti let bude rozděleno po desetiletích, přičemž v případě počátku období budou zařazeny i smlouva z roku 1799 spolu s počtem toho roku uzavřených sňatků. K celkovému počtu sňatků posloužily matriční knihy oddaných, a to pouze pro Chýnov, nikoliv pro celou farnost. Bylo by dobré zmínit, že některé sňatky chýnovských občanů mohly být uzavřeny na jiné farnosti, a tudíž výsledný podíl počtu sňatků podložených smlouvami a celkový počet sňatků není stoprocentně přesný, ale tato skutečnost by neměla být problémová v souvislosti s celkovými závěry obliby a praxe sepisování smluv. Je potřeba brát v úvahu také skutečnost, že sňatek, jehož smlouva byla vepsána do úřední knihy, se nemusel následně vůbec konat, a tudíž se v chýnovské matrice také nemusí vyskytovat.

TABULKA 2

Počty uzavřených smluv před sňatkem a uzavřených sňatků

OBDOBÍ	POČET SMLUV	POČET SŇATKŮ	PODÍL (v %)
1800 (1799) - 1809	18	80	22,5
1810 - 1819	2	68	2,94
1820 - 1829	6	69	8,7
1830 - 1839	14	86	16,28
1840 - 1849	18	63	28,57

Počátek 19. století se jeví jako období, které by se dalo charakterizovat velkou oblibou nechávat si svatební kontrakt zapsat do knihy k tomu určené. Podíl 22,5 % je druhý nejvyšší za zkoumané období. Proto je až zarážející následný extrémní pád na 2,94 % v druhém desetiletí. Důvody, proč tomu tak nejspíše bylo, sděluje text na předchozí stránce věnující se počtu svatebních smluv v jednotlivých letech. Kvůli tomuto strmému pádu může být následující období (počínaje druhým desetiletím

¹²⁵ V době 2. poloviny 18. století byl Hořepník městem.

a konče léty čtyřicátými) považováno za období, ve kterém došlo ke stoupající oblibě nechat si svatební smlouvu uveřejnit v úřední knize. Od podílu 2,94 % snoubenců (spíše tedy rodičů snoubenců), kteří si nechali uveřejnit své smlouvy, přes čtyřnásobek ve dvacátých letech, následného zdvojnásobení v letech třicátých až v následném desetiletí po podíl 28,57 % snoubenců, což se jeví v době 40 let jako obrovský skok.

TABULKA 3

Četnost svatebních smluv v jednotlivých měsících

MĚSÍC	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
POČET	11	6	0	2	3	3	6	6	3	12	4	3

Od statistického vymezení týkajícího se zastoupení smluv v jednotlivých letech se dostáváme k zastoupení kontraktů v částech roku, konkrétně v měsících. Stejně jako samotný sňatek tak i sepsání svatební smlouvy se muselo vyhnout některým částem roku. Byly to především svátky spojené s církevní symbolikou jako advent a období velikonočního půstu.¹²⁶ V prosinci byly sice uzavřeny tři smlouvy, ale všechny až po svátcích vánočních (ve dvou případech 29. 12., v jednom 28. 12.). Stejně tak březen, který byl spojen s velikonočními svátky trvajících od Popeleční středy do první povelikonoční neděle, byl na svatební smlouvy impotentní. Na tabulce 3 si můžeme povšimnout, že období jarních měsíců bylo také velmi skoupé. V tomto případě je na vině pracovní vytížení lidí. Období sezónní prací na polích nebylo vhodné na pořádání svatebních vesel, lidé se starali o pěstování a sklizeň plodin, které jim zajistily jídlo na nadcházející zimu. Mezi lidmi existovaly ale i jisté pověry, jako například, že měsíc květen nebyl nakloněn sňatkům.¹²⁷ I přesto v tomto měsíci byly sepsány tři smlouvy a konaly se dvě svatby. Může to svědčit o jisté osvícenosti společnosti, která už se od různých pověr a „babských řečí“ distancuje. Naopak nejčastěji došlo k sepsání svatební smlouvy a konání sňatku v lednu (jedenáct svatebních smluv) a říjnu (dvanáct). Leden byl častým měsícem různých zabijaček, protože se v mrazivých dnech nekazilo maso a tak mohlo dojít k velkým svatebním hostinám. Říjen byl naopak jistým obdobím odpočinku po měsících tvrdé práce na poli a sypky byly tedy plné jídla a plodin. Podzim se jevil tedy jako příhodná doba

¹²⁶ Václav HOFMAN, *Sezonní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století*, HD 26, 2002, s. 82.

¹²⁷ J. C BOLOGNE, *Svatby*, s. 224.

ke sňatku, zábavě a hodování.¹²⁸ Jistým překvapením jsou měsíce červenec a srpen, každý s počtem šesti svatebních smluv, přičemž v těchto měsících následovaly i svatby. Letní období je čas žní a tedy sklizně obilí, přesto se v Chýnově konal větší počet svateb než v okolních měsících. Můžeme se teda domnívat, že obiloviny nebyly důležitou plodinou, ale stěžejní byla sklizeň chmelu v dubnu a květnu. Lidé byli zaměstnáni robotními povinnostmi¹²⁹ – sběrem chmele pro místní schwarzenberský pivovar a tedy letní měsíce byly příhodnější k uzavření sňatku. Nadprůměrný byl i únor s šesti uzavřenými smlouvami. Jednalo se o měsíc masopustu a početnější vykonávání svateb nejspíše souviselo s tímto druhem veselí. Praxe chýnovských obyvatel v sepisování smluv v jednotlivých měsících nebyla odlišná a nevybočovala ze zažitého systému, avšak mimo již zmíněné letní měsíce, které učinili Chýnovské atypickými.

TABULKA 4

Četnost svatebních smluv v jednotlivých dnech v týdnu

DEN	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Sobota	Neděle
POČET	3	8	5	12	17	9	5

Sestupnou tendencí se dostáváme ještě k menší časové jednotce, totiž kde dni v týdnu, ve kterém byl svatební kontrakt stvrzen a zanesen do patřičných knih. Na tabulce 4 je vidět, že v Chýnově se úřadovalo v souvislosti se svatebními smlouvami ve všech sedmi dnech v týdnu. Nejvíce lidí zavítalo na rychtářský úřad v rozmezí dnů čtvrtek až sobota. Naopak nejméně se tak dělo v neděli a pondělí. K rozdílným závěrům došla například Tuzarová Martina,¹³⁰ v jejíž práci byly nejpočetněji zastoupeny dny úterý a neděle, nejméně pak sobota. Každopádně dokument mohl být sepsán na úřadě každý den, na čem se shodují i jiné práce.¹³¹

K dalším informacím, které napomáhají rekonstruovat dobovou praxi sepisování smluv, patří časové rozmezí mezi uzavřením kontraktu a následným vykonáním sňatku.

¹²⁸ Ke stejným závěrům dochází také: A. SMRŽOVÁ, *Hořepničtí měšťané*, s. 26.

¹²⁹ Až do zrušení poddanství byla jednou z povinností Chýnovských vysílat z každého domu jednoho chlapce nebo děvče na česání chmele. Zdena FOLKOVÁ, *Inventář Archiv města v Chýnově (1652-1945)*, Tábor 1968, s. II.

¹³⁰ M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 38.

¹³¹ Srov. T. SIGLOVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 33. Nebo A. SMRŽOVÁ, *Hořepničtí měšťané*, s. 25.

Je tedy potřeba získat informace o datech uzavření smlouvy a sňatku. Datum pořízení se vyskytuje ve smlouvách,¹³² naopak složitější je to s datem sňatku. Tato informace se nachází v patřičných matrikách oddaných, avšak zde se nastává problém. Snoubenci mohli být oddáni na takové farnosti, kde je oddávající znal. Samozřejmě je nejpravděpodobnější, že se mohlo jedna buď o farnost v bydlišti ženicha, nebo nevěsty, bohužel ale nelze vyloučit i možnost, že ke sňatku došlo jinde. Oporou může být i skutečnost, že se tak ve všech zkoumaných případech dělo na farnosti v bydlišti nevěsty – otec v(y)dával svou dceru ženichovi. Ve svatebních smlouvách se údaj o bydlišti nevěsty vyskytoval v padesáti šesti případech, přičemž čtyři z nich nebyly v matrikách dohledány. Ve dvou případech nevěsta pocházela, stejně jako ženich, z Chýnova.¹³³ Jelikož se zápisy v matrice oddaných farnosti Chýnov nevyskytovaly, můžeme se domnívat, že ke sňatku nemuselo vůbec dojít,¹³⁴ ale lze pracovat i s verzí, že svatebčané byli oddáni na jiné farnosti. Zbylé dva sňatky, kdy nevěsty pocházely ze Sedlece¹³⁵ a Bechyně, nebyly v matrikách také dohledány. Naopak tři smlouvy se o bydlišti nevěstiny rodiny vůbec nezmiňují¹³⁶ nebo pouze informují o povolání otce.¹³⁷ Počet dnů mezi sepsáním smlouvy a následným konáním svatebního obřadu (jak už

¹³² Např. „... Jenž se stalo při úřadě rychtářském v městyse Cheynově dne 21. ledna 1803...“ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 6, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Františkem Svobodou a Annou Marií Vorlíčkovou.

¹³³ „Svatební smlouvy, které se staly mezi Janem Danešem z městyse Cheynova num. cons. 61, ženichem strany jedné; a Magdalény Zadražilové též z městyse Cheynova num. 10, nevěsty strany druhé ...“ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 39, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Janem Danešem a Magdalénou Zadražilovou.

¹³⁴ K odstoupení od smlouvy mohlo dojít samozřejmě po smrti jednoho ze svatebčanů nebo při nesplnění zadaných podmínek.

¹³⁵ „Dnes níže psaného dne a roku uzavřeny byly úmluvy svatební neb kontrakt mezi panem Tomášem Janurou, měšťanem cheynovským, jakožto ženichem strany jedné. Pak panem Josefem Adamem, měšťanem Sedleckým, v zastoupení své dcery Františky, jakožto nevěstou strany druhé...“ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 45, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Tomášem Janurou a Františkou Adamovou.

¹³⁶ „... svatební smlouvy mezi Janem Dlouhým, otcem, a jeho dcerou Kateřinou, jakožto nevěstou strany jedné; a Jakubem Procházkou, sousedem cheynovským, jakožto ženichem ...“ Tamtéž, fol. 11. Svatební smlouva mezi Jakubem Procházkou a Kateřinou Dlouhou.

¹³⁷ „... svatební smlouvy mezi Pavlem Strakatým sousedem cheynovským, jakožto ženichem strany jedné; a Josefem Veselým, mlynářem, na místě své dcery Mariany...“ Tamtéž, fol. 24. Svatební smlouva mezi Pavlem Strakatým a Marií Veselou.

bylo výše zmíněno) podává malou sondu do dobové sňatkové praxe typické pro obyvatele v Chýnově v první polovině 19. století.

TABULKA 5

Počty smluv v rozmezích dnů mezi kontraktem a sňatkem¹³⁸

Rozmezí dnů	Počet smluv
0 (ve stejný den)	4
1 - 7	10
8 - 14	8
15 - 21	21
22 - 28	6
29 a více	3
Počet sňatků vyhledaných	52
Počet sňatků nevyhledaných	7
Celkový součet	59

Jak ukazuje tabulka 5, nejčastěji se sňatek konal třetí týden od sepsání svatební smlouvy, přičemž nejpočetněji se tak stávalo po uplynutí devatenácti dnů (sedmkrát) a dnů osmnácti (pět případů). Třítýdenní doba byla nejpočetnější především kvůli tomu, že byla spojena s konáním ohlášek, které se konaly právě po dobu tří sloužených mší. Smlouva mohla být sice sepsána kdykoliv před svatbou, ale jak ukazují kontrakty, počátek ohlášek byl i oblíbeným obdobím sepsání smlouvy.

Druhým nejfrekventovanějším obdobím byl první týden po uveřejnění kontraktu; konkrétně ve čtyřech případech se svatební obřad konal po uplynutí dvou dnů od „předmanželské“ dohody. Na přibližně stejné úrovni lze mluvit o konání obřadu

¹³⁸ K této problematice byly použity matriky: Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 1442, kniha č. 13, matriky O 1786-1869 pro farnost Harvítkov.

Tamtéž, inv. č. 1828, kniha č. 7, matriky O 1810-1855 pro farnost Hroby.

Tamtéž, inv. č. 2008, kniha č. 8, matriky O 1822-1856 pro farnost Choustník.

Tamtéž, inv. č. 2135, kniha č. 18, matrika O 1800–1846 pro farnost Chýnov.

Tamtéž, inv. č. 2136, kniha č. 19, matrika O 1847-1878 pro farnost Chýnov.

Tamtéž, inv. č. 3481, kniha č. 19, matriky O 1780-1864 pro farnost Mladá Vožice.

Tamtéž, inv. č. 4271, kniha č. 13, matriky O 1767-1836 pro farnost Planá nad Lužnicí.

ve druhém a čtvrtém týdnu, kdy vstoupilo do stavu manželského osm, resp. šest párů. Ve studovaném období se vyskytly i čtyři případy, kdy se sepsání smlouvy a sňatek uskutečnily v ten samý den. Naopak ve třech případech se tak stalo až po uplynutí minimálně jednoho měsíce po sepsání smlouvy. Případem, kdy byl sňatek uzavřen minimálně po měsíci, je sňatek Jana Šafka a Františky Vorlíčkové¹³⁹, který se uskutečnil sto čtyřicet devět dnů od podepsání dohody. Důvodů, které svatební obřad oddálily od okamžiku sepsání smlouvy, mohlo být několik. Jako nejpravděpodobnější se jeví ekonomické problémy v rodině. Svatební veselí mohla narušit i smrt rodinného příslušníka nebo jiné neodkladné problémy.

6.2 Sociální a migrační skladba obyvatel

Následující řádky budou věnovány rozboru smluv na základě sociálního a v nemalé řadě migračního postavení ženichovy a nevěstiny rodiny. Z hlediska sociálního se bude jednat především o povolání ženicha (otce ženicha) a nevěstina otce (případně jiného zástupce uvedeného ve smlouvách), dále pak bude zaměřeno bádání i na právní zástupce obou svatebčanů. Co se týče migračních záležitostí, bude hlavní prioritou zjistit bydliště snoubenců (popřípadě rodin). Samozřejmě závěry spojeny s migrací obyvatelstva nepřísluší této práci a ani by s pramennou základnou toto nebylo možné. Každopádně okrajově se této problematice bude věnovat závěr této kapitoly.

Jak již bylo napsáno v kapitole 3 další informací, kterou lze ze svatebních smluv zjistit, je povolání ženicha, případně jeho otce a nevěstina právního zástupce (především otce). Ve smlouvách se však tento údaj nevyskytuje vždy. V prvních deseti létech 19. století se se zapsáním povolání setkáváme jen výjimečně,¹⁴⁰ posléze obliba stoupá a přibližně od konce třicátých let nalezneme údaj ve většině svatebních smluv.¹⁴¹ K dohledání poslouží opět matriky, ale ani ty nejsou stoprocentní. Z celkového počtu sto dvanácti osob bylo vyhledáno povolání v 72 případech, jak ukazuje tabulka 6, která podává ucelený souhrn a četnost všech nalezených profesí.

¹³⁹ Svatební smlouva Jana Šafka a Františky Vorlíčkové „... do knihy vtělena ... v Chýnově dne 11. února 1838., SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 40, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Janem Šafkem a Františkou Vorlíčkovou. Následný sňatek uzavřen na farnosti Chýnov dne 10. července 1838.

¹⁴⁰ Smlouva z roku 1805 „... mezi Jiřikem Janů, mistrem krejčovským ...“ Tamtéž, fol. 10. Svatební smlouva mezi Jiřím Janů a Františkou Zatěrandovou.

¹⁴¹ Smlouva z roku 1831 „...mezi Jakubem Čouzou, mistrem ševcovským ...“ Tamtéž, fol. 29. Svatební smlouva mezi Jakubem Čouzou a Kateřinou Šemberovou.

Jak už velikost obrazce napovídá, profesní skladba byla velmi pestrá a v Chýnově se člověk mohl setkat s většinou v té době obyčejnými povoláními. Pokud do městyse zavítal návštěvník, nemohl si nepovšimnout bouchavého zvuku linoucího se okny na ulici. Šlo o práci na tkalcovském stavu. Toto zaměstnání bylo uvedeno v celkem deseti případech, a tudíž se jednalo o nejpočetněji zastoupenou profesi.¹⁴² Existuje doklad i o ryze tkalcovského sňatku, kdy si janovský tkadlec Jan Koranda bral Marii, dceru bývalého chýnovského tkalce Václava Hartla.¹⁴³ Velká četnost profese si s sebou nesla i jedno úskalí. Práci bylo nutno rozprostřít mezi více jednotlivců a tím docházelo i k rozprostření následných výdělků. Lze tedy říci, že toto povolání nebylo ničím prestižním, což vyplývá i z připsaného věna. Tkalci dostávali věnem průměrně nejméně¹⁴⁴ ze všech profesí, konkrétně 140 zlatých a sami protivěnem dávali pouze spoluvlastnictví svého domku.¹⁴⁵

Pokud zůstaneme u profesí produkujícími výrobky pro praktický život, je potřeba se zmínit o hrnčířích. Jiří Prášek píše o proslulosti chýnovských hrnčířů (nazýváni „třepáci“¹⁴⁶) po celých jižních Čechách. Vysvětluje si to kvalitní místní hlínou těženu např. v Záhosticích.¹⁴⁷ Člověk nejenom že potřeboval ošacení, ale samozřejmě také musel v něčem vařit, uchovávat potraviny a další. Ve smlouvách, případně matrikách, bylo dohledáno osm případů s uvedením povolání hrnčíř (šestkrát z toho u ženicha).¹⁴⁸ Výše průměrného věna hrnčířů se pohybovala na dvouapůlnásobku věna tkalců, činila 320 zlatých. O jistém vyšším společenském postavení hrnčířů svědčí i uzavřená smlouva mezi Matějem Strakatým a mladovožickou měšťankou Annou Růžičkovou.¹⁴⁹

¹⁴² „...mezi Jakubem Černým, vdovcem, mistr tkalcovský ...“ Tamtéž, fol. 14. Svatební smlouva.

¹⁴³ Tamtéž, fol. 25. Svatební smlouva.

¹⁴⁴ Například smlouva, kdy ženich Vojtěch Král dostal věnem „na hotovosti 100 zlatých hned sázených peněz“. Tamtéž, fol. 3. Svatební smlouva.

¹⁴⁵ „Bere sobě jmenovaný soused Vojtěch Král vlastní dceru Ondřeje Svobody za vlastní manželku a plnomocnou hospodyni do svého vlastního domu.“ Tamtéž.

¹⁴⁶ Třepáci – místo střepy se dříve říkalo „třepy“ a právě ty vždycky zbyly na tržišti po odjezdu chýnovských hrnčířů

¹⁴⁷ Jiří PRÁŠEK, *Čítanka*, s. 251.

¹⁴⁸ „...mezi panem Vojtěchem Fontánou, sousedem a mistrem hrnčířským ...“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 38, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Janem Danešem a Magdalénou Zadražilovou.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 12. Svatební smlouva mezi Matějem Strakatým a Annou Růžičkovou.

Ženich obdržel věnem dům v hodnotě 500 zlatých a sám ručil svými hrnčířskými řemeslnickými nástroji a hlínou,¹⁵⁰ přičemž musel ještě doplatit 200 stříbrných zlatých.

Byla zde zmínka o vaření a potravinách v souvislosti s hrnčířským řemeslem, nyní navážeme povoláními, která obstarávala samotné potraviny a sytila tak místní obyvatele. V žádném větším městyse, a ve městě už vůbec ne, nesměli chybět pekaři. Vyučených „chlebařů“ bylo dohledáno sedm, opět s převahou na ženichově straně.¹⁵¹ Vůně pečiva, především typických kruchovek (pečivo rohlíkové tvaru pečené z tmavší žitné mouky) se nejvíce linula na předměstí u domu čísla popisného 58, jenž se nacházel blízko tzv. dolejšího mlýna, a pyšnil se tedy velmi příhodnou polohou. Věno připsané pekařům se pohybovalo kolem cifry čtyři sta zlatých. Dochovala se však svatební smlouva z roku 1809 mezi chýnovským mistrem pekařským Josefem Svobodou a Marií Kšírovou s neobvyklým věnem 1000 zlatých.¹⁵²

Mezi další hojně zastoupené profese patřil řezník. V sedmi případech ho čteme jako povolání ženicha,¹⁵³ jemuž nevěstin zástupce připsal věno pohybující se od 400 do 1500 stříbrných zlatých (průměrně pět set šedesát zlatých). Horní hranice, tedy 1500 zlatých, byla i nejvyšší hodnota věna, která se ve svatebních kontraktech nacházela. Tímto věnem se mohla honosit Petronila Petřů (sirotek po Jakobovi Petřů), která uzavřela sňatek s Matějem Holešovským.¹⁵⁴

¹⁵⁰ „... nýbrž taky s hrnčířským řemeslnickým nádobím a potřebnou hlínou.“ Tamtéž.

¹⁵¹ „...panem Josefem Holubářem, sousedem a mistrem pekařským ...“ Tamtéž, fol. 62. Svatební smlouva mezi Josefem Holubářem a Annou Svobodovou.

¹⁵² „... z vlastního 1000 zlatých ... k jejich obou vlastnímu užívání ...“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 20. Svatební smlouva mezi Josefem Svobodou a Marií Kšírovou.

¹⁵³ „...mezi panem Antonínem Vežvaldem, mistrem řeznickým ...“ Tamtéž, fol. 31. Svatební smlouva mezi Antonínem Vežvaldem a Lidmilou Semanovou.

¹⁵⁴ Tamtéž, fol. 46. Svatební smlouva mezi Matějem Holešovským a Petronilou Petřů.

TABULKA 6**Zastoupení jednotlivých povolání**

Profese	Četnost u povolání ženicha (ženichova otce)	Četnost u povolání otce nevěsty	Součet
hrnčíř	6	2	8
jirchář	0	1	1
kolař	2	1	3
kovář	1	1	2
kožešník	2	0	2
krejčí	1	1	2
kuchař	0	1	1
kupec	0	1	1
lékař	1	0	1
mlynář	1	3	4
mydlář	1	0	1
pekař	6	1	7
řezník	7	1	8
sadař	0	1	1
sedlák	0	4	4
sklenář	2	1	3
šenkýř	0	2	2
švec	2	1	3
tesař	0	1	1
tkadlec	5	5	10
truhlář	1	0	1
učitel	0	2	2
vysloužilý desátník	0	1	1
zahradník	0	1	1
zámečnick	1	0	1
zedník	1	0	1
SOUČET	40	32	72

Další profese nebyly tak hojně zastoupeny a pohybovaly se mezi jedním až čtyřmi případy. Vlastníkem domu zde byl knížecí lékař¹⁵⁵ nebo učitel¹⁵⁶ místní školy (stála na místě dnešní zahrádky před děkanstvím) a vysokému postavení se mohl těšit kupec.¹⁵⁷ V Chýnově se dále mohli setkávat a debatovat v jedné z několika hospod tesaři¹⁵⁸ a švecové¹⁵⁹ s kožešníky¹⁶⁰ či mydláři.¹⁶¹ Pro potřeby místních zde působil kolař,¹⁶² který opravil kolo od hospodářského vozu, krejčí¹⁶³ naopak opravil obuv a nesměl chybět ani kovář¹⁶⁴ či jirchář¹⁶⁵ zpracovávající kůže. Skladba obyvatel dle profesního měřítka byla velmi bohatá, chýnovské panství bylo rozlehlé a do deset kilometrů vzdáleného města Tábora byla cesta daleká.

U jednotlivých povolání ženichů byla v předchozích pasážích pouze naznačena průměrná hodnota věna, kterou dostávaly z nevěstiny strany. Nebylo se tak možné dostat k problematice, jaký byl poměr profese – věno komplexně. Jako přínosné se ale nejeví rozepisovat veškerá povolání a k těm přiřazovat výše udělených věn. Přehlednější a více vypovídající je rozdělení osob podle vlastněné usedlosti, totiž domkář – chalupník - sedlák. Problémem bylo, že ne vždy se ve smlouvách nacházela zmínka o výměře polností, která by pomohla rekonstruovat, jaké usedlosti je ženich majitelem. K rozdělení tedy došlo na základě slovního označení usedlosti. Domkářem byl majitel domku bez polností, ve smlouvách zapsána nemovitost prostě, bez zmínek

¹⁵⁵ „...mezi Panem Janem Chrögrem, vysoce knížecím lékařem ...“ Tamtéž, fol. 26. Svatební smlouva mezi Janem Chrögrem a Evou Kopštejnovou.

¹⁵⁶ Tamtéž, fol. 7. Svatební smlouva.

¹⁵⁷ Tamtéž, fol. 26. Svatební smlouva.

¹⁵⁸ „...v zastoupení jejího otce Matěje Gabriela, vrchnostenským mistrem tesařským ...“ Tamtéž, fol. 70. Svatební smlouva mezi Janem Korandou a Annou Gabrielovou.

¹⁵⁹ „...svatební smlouvy mezi Jakubem Čouzou, mistrem švecovským ...“ Tamtéž, fol. 29. Svatební smlouva.

¹⁶⁰ „...v zastoupení svého syna Matěje Nekuta, souseda a mistra kožešnického ...“ Tamtéž, fol. 35. Svatební smlouva mezi Matějem Nekutem a Evou Doležalovou.

¹⁶¹ „...mezi panem Františkem Semanem řemesla mydlářského ...“ Tamtéž, fol. 37. Svatební smlouva mezi Františkem Semanem a Marií Petřou.

¹⁶² Tamtéž, fol. 4. Svatební smlouva mezi Janem Mitiskou a Annou Strakatou.

¹⁶³ „...smlouvy svatební mezi Jiřikem Janů, mistrem krejčovským ...“ Tamtéž, fol. 10. Svatební smlouva.

¹⁶⁴ „...mezi Václavem Mackem, sousedem a kovářským mistrem ...“ Tamtéž, fol. 60. Svatební smlouva.

¹⁶⁵ „...a pak Janem Svobodou, též sousedem a mistrem jirchářským ...“ Tamtéž, fol. 62. Svatební smlouva.

o gruntech: „... za plnomocnou hospodyni do ... domku n. c. 99“.¹⁶⁶ Dva zbývající, chalupníka a sedláka, bylo těžké ve smlouvách rozlišit. Opora byla hledána v matrikách, kde se zápis sedlák objevoval, čímž se vymezil od chalupníků. Pokud byla ve smlouvách zaznamenaná velikost gruntů, tak sedlák byl chápán jako majitel polí rozlohou nad čtvrt lánu, dvaceti korců.¹⁶⁷ Chalupník naopak jako majitel polí do hodnoty patnácti jiter. K chalupníkovi byla také přiřazována nemovitost, o které se v dohodách psalo jako o „domu i s grunty a hospodářstvím“¹⁶⁸.

TABULKA 7

Hodnota věna v závislosti na druhu usedlosti držené ženichem

PENĚŽITÉ VĚNO	DRUH USEDLosti DRŽENÉ ŽENICHEM		
	SELSKÁ	CHALUPNICKÁ	DOMKÁŘSKÁ
0 – 100 zl. ¹⁶⁹	0	0	6
101 – 200 zl.	0	2	11
201 – 300 zl.	0	4	2
301 – 400 zl.	2	8	1
401 – 500 zl.	0	10	0
501 – 600 zl.	0	4	0
600 zl. a více	2	4	0
CELKEM	4	32	20
PRŮMĚRNÉ VĚNO	775 zl.	470 zl.	155 zl.

Na tabulce 7 je vidět, jakou hodnotu mělo věno v závislosti na ženichově usedlosti.¹⁷⁰ Domkáři dostávali věnem nejčastěji sumu pohybující se v rozmezí první a druhé stovky zlatých a nejvyšším věnem byla částka čtyři sta zlatých. Naproti tomu chalupníci dostávali v průměru o více jak tři sta zlatých více než domkáři. Zhruba o dalších tři sta zlatých více byla hodnota věna připisovaná sedlákům. Vyskytly se i případy, kdy sedlák dostal věnem částku daleko menší, než bylo obvyklé. Naopak se

¹⁶⁶ Tamtéž, fol. 63. Svatební smlouva mezi Janem Šimou a Janou Šilhánovou.

¹⁶⁷ Heslo chalupník, in: Ottův slovník naučný, sv. XII, Praha 1897, s. 29.

¹⁶⁸ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 72, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Josefem Doležalem a Barborou Mackovou.

¹⁶⁹ Zkratka zl. = zlatých.

¹⁷⁰ Srov. s A. VELKOVÁ, *Svatební smlouvy*.

například chalupník mohl honosit věnem daleko vyšším, než bylo průměrné. Tyto anomálie však byly výjimečné.

V úvodu kapitoly bylo již napsáno, že práce si nebere za cíl dělat platné závěry ohledně migrace obyvatel prostřednictvím uzavírání sňatků. Tato problematika přísluší historicko-demografickému přístupu, pro který jsou heuristickým pramen především matriční knihy. V našem případě byly matriky pouze doplňkovým pramenem. Na základě bydliště snoubenců se dozvídáme, zda bylo častější přivdání nevěsty či přiřazení ženicha do Chýnova.

TABULKA 8

Bydliště ženicha a nevěsty

BYDLIŠTĚ SNOUBENCŮ	POČET SMLUV	%
Oba z Chýnova	33	63,5
Oba mimo Chýnov	0	0
Ženich z Chýnova, nevěsta mimo	16	30,7
Nevěsta z Chýnova, ženich mimo	3	5,8
Součet	52	100

Zjištěné údaje přehledně poskytuje výše vytvořená tabulka 8. Není překvapením, že nejčastějším bydlištěm obou snoubenců byl Chýnov, který se objevil ve třiceti třech smlouvách.¹⁷¹ V nadpoloviční většině si tedy člověk svůj protějšek hledal, nebo mu byl vybrán, právě v místě bydliště. Chýnov tedy nebyl místem rapidního úbytku mladých lidí spojeného s migrací do jiných oblastí. Naopak nevyskytla se žádná smlouva uzavřená nemístními. Kniha tak byla určena pouze lidem s bydlištěm v Chýnově, pro okolní části panství byla pro tento druh zápisu určena gruntovní kniha. Zajímavý je údaj o smlouvě, ve které se nevěsta přivdává. Stalo se tak ve třiceti procentech případů. Můžeme se domnívat, že chýnovští páni byli dobrou partií pro rodiče slečen

¹⁷¹ „Níže psaného dne a roku byla mezi panem Františkem Mužikem, sousedem cheynovským n. c. 12, jakožto ženichem ze strany jedné, pak mezi Annou, vlastní dcerou Václava Míky, soused a mistr hrncířský, též z Cheynova, ze strany druhé.“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 68, kniha pro svaatební smlouvy (1799-1849). Svaatební smlouva mezi Františkem Mužikem a Annou Míkovou.

i pro samotné slečny z okolí, především z vesnic Choustník,¹⁷² Kozmice,¹⁷³ Záhostice¹⁷⁴ a Lažany.¹⁷⁵ Ve dvou případech pocházela nevěstina rodina z Mladé Vožice, kam však muž svou budoucí ženu následoval a stal se spoluvlastníkem jejího domu. V minimu případů (tři svatební smlouvy) docházelo k tomu, že se ženich přiznal do Chýnova.¹⁷⁶

Závěrem lze Chýnov přiřadit k rozvinutějším částem oblasti, což dokazuje především zastoupení velkého počtu profesí nejrůznějšího druhu. Jistý signál můžeme sledovat i v migrační skladbě, kdy přes šedesát procent smluv bylo uzavřeno snoubenci s bydlištěm právě v Chýnově.

6.3 Zástupci snoubenců ve smlouvách

Na první pohled se může zdát, že zabývat se tím, kdo zastupoval snoubence ve svatební smlouvě je druhotné a nemá stěžejní význam, avšak není tomu tak. Nadneseně by se dalo konstatovat, že zástupce byl v kontraktu daleko důležitější osobou než samotní snoubenci. Právě on vyjednával podmínky a zabezpečoval vyplacení věna (obvňení). Celou smlouvu pak stvrzoval podpisem a tím schvaloval její obsah.

V tabulce 9 jsou zaneseny hodnoty četnosti zástupců v případě ženicha a nevěsty. Snoubenec se v padesáti smlouvách z celkového počtu padesáti devíti zastupoval sám. Stalo se tak za situace, kdy byl pokládán za plnoletého, tedy dosáhl věku dvaceti čtyř let. Vyskytují se však také výjimky v souvislosti s dosažením plnoletosti. Totiž v sedmi případech byl uveden jako zástupce ženicha jeho otec, ale pouze ve dvou z nich byl ženich neploletý.¹⁷⁷ Lze zde tedy vidět vliv na život mužského jedince ze strany rodiny i po dosažení věku dvaceti čtyř let. Lze se tedy domnívat, že i u mnoha dalších sňatků, ve kterých se ženich zastupoval sám, stál v pozadí nejspíše otec a „ohlídal“ si synovu budoucnost.

¹⁷² „...pannou nevěstou Terezií, pozůstalou dcerou po nebožtíku Tomášovi Kotounovi, bývalým sousedem v panství choustického.“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 16, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

¹⁷³ „...panem Václavem Krátoškou sousedem a šenkýřem ze vsi Kozmic.“ Tamtéž, fol. 28. Svatební smlouva.

¹⁷⁴ „...mezi Barborou Mackovou, vlastní dcerou Martina Macka, souseda a rychtáře ze Záhostic.“ Tamtéž, fol. 72. Svatební smlouva.

¹⁷⁵ „...Marií, vlastní dcerou Josefa Šafka ... sedláka z Lažan.“ Tamtéž, fol. 66. Svatební smlouva mezi Františkem Svobodou a Marií Šafkovou.

¹⁷⁶ Tamtéž, fol. 10. Svatební smlouva.

¹⁷⁷ Tamtéž, fol. 2. Svatební smlouva.

TABULKA 9

Četnost zástupců u ženicha a nevěsty

Zástupci	Četnost u ženicha	Četnost u nevěsty	Součet
sám/sama	50	18	68
otec	7	32	39
otčím	0	1	1
matka	1	5	6
poručník	1	2	3
jiný rod. příslušník	0	1	1
CELKEM	59	59	118

Ze strany nevěsty byla četnost zástupců zcela opačná. Zde je vidět silný vliv hlavy rodiny na utvoření dceřiny budoucnosti. Ve třiceti dvou případech byl otec zapsán jako osoba vyjednávací podmínky ve svatebním kontraktu. V tomto ohledu nehrála plnoletost nevěsty žádnou roli, dokladem je například smlouva z roku 1802, ve které otec zastupuje dvaceti osmi letou dceru.¹⁷⁸ Pokud byl otec mrtvý, tak nezletilou dceru zpravidla zastupovala matka,¹⁷⁹ poručník¹⁸⁰ nebo jiný rodinný příslušník.¹⁸¹ Naprosto odlišnou kapitolou jsou pak vdovy, které se vždy zastupovaly samy.¹⁸² Jednalo se často o zabezpečené ženy s majetkem a financemi, se kterými mohly nakládat k jejich vlastní spokojenosti, pokud v manželově závěti nebylo uvedeno jinak. Složitější cestu k možnosti dalšího sňatku se naskýtal vdovám s dětmi. Majetek ve většině případů dědil

¹⁷⁸ Tamtéž, fol. 4. Svatební smlouva.

¹⁷⁹ „ ... mezi Vojtěchem Korandou, otcem ženicha Jakuba Korandy ... a Kateřinou Hartlovou, matkou nevěsty Mariany Hartlové ... “ Tamtéž, fol. 25.

¹⁸⁰ „ ... mezi Annou Růžičkovou, též Panem Martinem Listopadem právně zřízeným poručníkem sirotka Anny Růžičkové ... a Matějem Strakatým, otcem syna Matěje Strakatého ... “ Tamtéž, fol. 12. Svatební smlouva.

¹⁸¹ Uvedeme příklad, kdy nevěstu zastupuje její prarodič: „ ... mezi Václavem Vondruškou a ... Anastázií Záhorovou s přístupem jejího děda Matěje Vraného ... “ Tamtéž, fol. 53. Svatební smlouva mezi Václavem Vondruškou a Anastázií Záhorovou.

¹⁸² „ ... svatební smlouvy mezi Matějem Vraným ... a Veronikou Hujrovou, pozůstalou vdovou... “ Tamtéž, fol. 33. Svatební smlouva.

nejstarší syn. Pokud byl nezletilý, stávala se vdova jeho poručnicí.¹⁸³ Na druhou stranu potomci byli velmi často ovdovělé matce oporou¹⁸⁴ stejně jako další lidé kolem ní. Avšak malá hodnota věna a vidina nevlastních dětí nelákala žádného nápadníka. Pokud ale disponovala velkým hospodářstvím, neměla o nápadníky (i daleko mladší než ona) nouzi.

¹⁸³ Alice VELKOVÁ, *Sebevědomé, nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 321-341.

¹⁸⁴ Ivana GELOVÁ, *Manželství*, s. 55.

7 Závazky ve svatebních smlouvách

Svatební kontrakt byl právním dokumentem zabezpečujícím zúčastněným rodinám majetková a finanční práva a povinnosti v budoucnosti; tedy dal by se charakterizovat jedním za vše hovořícím adjektivem – „závazný“. Nemělo by teda zůstat opomíjeno studium tohoto pramene z hlediska hmotných i nehmotných závazků, které na sebe aktéři podpisem smlouvy nakladli. Jako nejjednodušší se v tomto ohledu jeví srovnat peněžité a nemovité položky ve smlouvách, utvořit na jejich základě sociální postavení jednotlivých rodin a porovnat (potvrdit) informace případně s jinými závěry dalších prací. Toto hledisko by však nemělo vypovídající hodnotu v poměru ke každodennosti chýnovských obyvatel, opominout ho však nemůžeme. Proto je dobré si dále všimnout různých odlišností, specifik a dalších, které by mohly jistou malou mikrosondou poodkrýt tajemství života lidí.

Každá svatební smlouva obsahovala dvě položky – věno a obvěnění. Při výkladu těchto termínů se budeme držet Jana Klaboucha,¹⁸⁵ který věnem označuje jakýkoliv (movitý i nemovitý) dar ženichovi z nevěstiny strany a termínem obvěnění závazek putující opačným směrem. Dále vymezuje z věna tzv. výbavu, která obsahovala nevěstiny věci osobní potřeba. Tento termín stejně jako zmínku o jítěním daru¹⁸⁶ smlouvy neobsahovaly.

7.1 Hmotné

7.1.1 Věno

Výše a obsah věna se ve sledovaném období lišily. Obsahem věna mohly být peníze, poté nemovitosti a dobytek nebo předměty a nástroje potřebné k vykonávání profese. Peněžitá hodnota věna se pohybovala od spodní hranice 80 zlatých¹⁸⁷ až po horní hranici 1500 zlatých.¹⁸⁸ V tabulce 10 je znázorněna četnost věn v jednotlivých finančních rozmezích. Nejčastější hodnota věna byla 400 zlatých (devět smluv). Tato suma byla brána jako jakýsi dobově zažitý stereotyp, ke kterému se snažili dárci věn přiblížit, aby nevěstě a sami sobě neudělali společenskou „ostudu“. Lze si tím také vysvětlit věna 404 a 420 zlatých, která lehce převyšují tuto hranici. Vyskytly se také

¹⁸⁵ J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 72.

¹⁸⁶ Jitění dar věnuje ženich nevěstě po svatební noci jako protiváhu ztracenému panenství.

¹⁸⁷ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

¹⁸⁸ Tamtéž, fol. 46. Svatební smlouva.

smlouvy, ve kterých bylo věno zapsáno na splátky. Takto se otec Magdalény Zadražilové zavázal ženichovi Janu Danešovi „ ... *po kopulaci 60 zlatých ve stříbře doručiti* ...“¹⁸⁹ a dalších 40 zlatých měl do dvou let doplatit Magdalénin bratr Václav. Výjimečnou v tomto ohledu byla pak svatební smlouva Antonína Stejskala a Anny Černé. Nevěstino věno bylo rozděleno na čtvrtiny, přičemž matka „ ... *hned po kopulaci ženichovi 20 zlatých ve stříbře k jeho rukám v hotovosti vyplatit* ...“¹⁹⁰ a zbytek má vyplatit hospodář po 20 zlatých ročně.

TABULKA 10

Výše věna

VÝŠE VĚNA	POČET
0 – 100 zl.	6
101 – 200 zl.	11
201 – 300 zl.	6
301 – 400 zl.	10
401 – 500 zl.	9
501 – 600 zl.	4
600 zl. a více	5
CELKEM	51¹⁹¹

TABULKA 11

Forma věna

FORMA VĚNA	POČET
peněžitá	21
nemovitost	6
dobytek	0
jiná forma ¹⁹²	0
peněžitá + ¹⁹³	29
CELKEM	56

Věno nemuselo obsahovat pouze finanční hotovost, ale mohlo být doplněno dalšími formami. Mezi takové formy patřil dobytek. Můžeme se tak setkat s věnem, které je vylepšeno o „ ... *dvě krávy, šest kusů ovčího, dvě prasata* ...“.¹⁹⁴ Nevyskytla se naopak žádná smlouva, ve které by věnem byl dáván kuň. Byl totiž pro hospodářství velmi důležitým článkem, bez něhož by nebylo možné vykonávat těžkou práci na poli nebo v lese. Nejčastěji jsou naopak zmiňovány ovce, krávy a také prasata, která se často

¹⁸⁹ Tamtéž, fol. 38. Svatební smlouva.

¹⁹⁰ Tamtéž, fol. 43. Svatební smlouva mezi Antonínem Stejskalem a Annou Černou.

¹⁹¹ V pěti smlouvách mělo věno podobu nemovitosti, nikoliv finanční hotovosti.

¹⁹² Pod jinou formou věna bychom si měli představit například jen polnosti, nářadí nebo plodiny.

¹⁹³ Peněžitá + značí, že součástí věna byla ještě další forma (stejně tak v tabulce 12). Ve třech z celkových dvaceti devíti případů se jednalo o polnosti, ve zbytku o dobytek a hospodářské suroviny.

¹⁹⁴ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 19, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Janem Černým a Terezií Šalátovou.

rochnila i v loužích na náměstí.¹⁹⁵ Ve dvaceti šesti smlouvách byl součástí kromě finanční částky i dobytek. Více jak 50 % rodin,¹⁹⁶ ze kterých pocházela nevěsta, disponoval dobyt看em. I když byl Chýnov městysem a jeho obyvatelé se nejspíše cítili společensky výše postavenými než okolní vesničané, tak i přesto hrál dobytek, stejně jako pro vesničany, důležitou roli v jejich životech. Bez čerstvě nadojeného mléka, ovčí vlny a vepřového masa by se v žádném případě neobešli. Pokud by dobytek nevlastnili, museli by své úspory utrácet za zmíněné suroviny na trzích. Takto mohli oni své přebytky prodávat a obohacovat tak rodinnou pokladnu.

Poslední formou věna, v pěti případech, byla nemovitost bez dalších finančních a jiných forem. Ženich se stával majitelem nového domu a nevěsta spoluvlastnicí. Určitou roli zde hrála strategie, kterou si ukážeme na kontraktu Matěje Strakatého a Anny Růžičkové, která „... odevzdává ... svůj vlastní domek ... v hodnotě 500 zlatých ... svému nastávajícímu manželovi ...“.¹⁹⁷ Z ženichovy strany byl kromě 200 zlatých věnován i dům. Již zde je vidět, proč Matěj opustil svoji živnost hrnčíře v Chýnově a následoval svou nastávající do jejího domu v Mladé Vožici. Vidina vlastnictví domu v hodnotě 500 zlatých byla větší než vztah k rodnému místu.

7.1.2 Obvěnění

Pro označení daru, který nevěsta darovala ženichovi vstupem do manželství, se objevoval pouze termín „věno“, resp. „věnuje“. Jinak tomu bylo u forem, s nimiž vstupoval do manželství ženich. Nejčastěji tato forma není slovně vyjádřena jedním termínem. Že se jedná o hmotný závazek ženicha vůči nevěstě, se poznatelné s vyznění celé věty – například: „Berouce sobě jmenovaný Šimon Musil ... vlastní dceru Kateřinu Jana Věženského ... do jeho vlastního domu za manželku a plnomocnou hospodyni až do její plné smrti.“¹⁹⁸ V několika smlouvách se přece jenom vyskytlo označení pomocí termínů, o kterých mluví i J. Klabouch, totiž obvěnění, v našem případě „obvěnuje“,¹⁹⁹ a termínem „protivěno“.²⁰⁰

¹⁹⁵ Více v: Felix FISCHER, *Chýnov*, Z kraje kalicha 2, 1925, s. 152.

¹⁹⁶ Hodnota vztahující se pouze k věnu. Skutečnost byla určitě o mnoho vyšší.

¹⁹⁷ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 12, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

¹⁹⁸ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

¹⁹⁹ Např. „Obvěnuje ženich ... nevěstino věno ...“ Tamtéž, fol. 40. Svatební smlouva.

²⁰⁰ Např. „Za protivěno bere ženich ...“ Tamtéž, fol. 51. Svatební smlouva mezi Vojtěchem Doležalem a Aloisii Vrzákovou.

Stejně jako u věna, tak i zde měl obsah obvěnění různou podobu. V četnosti podob se však obvěnění značně lišilo od věna. Ve čtyřiceti šesti smlouvách přicházel ženich do manželství s nemovitostí, která posléze sloužila jako společný domov manželů a nevěsta se stávala spoluvlastnicí tohoto domu. Další podoby se vyskytovaly pouze v rámci jednotek. Ve svatební smlouvě mezi Františkem Semanem a Marií Petřou se ženich přiženil do domu nevěsty a sám vykázal „*jeho vlastní jmění na hotovosti 300 zlatých ve stříbře ...*“.²⁰¹ Šlo však o ojedinělý případ, jako u ženicha Jana Vorlíčka, jehož obvěnění mělo hodnotu domu s přídavkem finanční hotovosti 480 zlatých, přičemž nevěstino věno mělo stejnou finanční hodnotu bez dalších doplnění.²⁰² Při vyjednávání hmotných závazků nestačil nevěstině rodině pouze ženichův dům, ale musela být přiložena ještě hotovost. Může to svědčit opět o jistém strategickém jednání nebo možné opravdové náklonosti, kdy ženich byl ochoten za svou vyvolenou „zaplatit cokoliv“.

TABULKA 12

Forma obvěnění

FORMA VĚNA	POČET
peněžitá	4
nemovitost	46
dobytek	0
jiná forma	1
peněžitá +	5
CELKEM	56

. K peněžité částce mohly být doplněny další náležitosti v podobě řemeslnického nářadí,²⁰³ plodiny²⁰⁴ a dalších. Nastala i situace, kdy žádná strana nevstupovala do manželství s nemovitostí a snoubenci by tak po svatbě neměli kde bydlet. Do hry vstoupil ženichův otec, který nabídl budoucím manželům spolubydlení v jeho domě

²⁰¹ Tamtéž, fol. 37. Svatební smlouva.

²⁰² Tamtéž, fol. 30. Svatební smlouva.

²⁰³ Tamtéž, fol. 12. Svatební smlouva.

²⁰⁴ „...jeden strych ječmene, jeden strych pšenice, dva věrtele hrachu, tři strychy brambor, věrtel hrušek, věrtel jablek ...“ Tamtéž, fol. 33. Svatební smlouva.

do té doby, „... než by sobě nějaké místo opatřili a koupili“.²⁰⁵ Jiný otec se zachoval naprosto odlišným způsobem než předešlý. Totiž protivěnoval svůj dům, avšak ženich mu za něj musel zaplatit 300 zlatých (utěšující bylo, že mu na něj dal slevu 100 zlatých).²⁰⁶ Jistou podobnost měl pak kontrakt Františka Stibora a Anny Vorlíčkové, ve kterém ženich přicházel do svazku s domem, na němž byl dluh 400 zlatých.²⁰⁷

Některé smlouvy zprostředkovávají informaci o tehdejší ceně nemovitostí. Tím sdělují i jaký poměr byl obvyklý mezi věnem a protivěnem. Na jedné straně věno v hodnotě 400 zlatých s doplněním o jednu krávu a jalovici, na straně protivěna usedlost s grunty ve stejné hodnotě. Jistěže nebylo pravidlem, že hodnoty obou stran se shodovaly ve všech případech, avšak můžeme se domnívat, že se k sobě blížily. Výjimku mohly tvořit sňatky, ve kterých bylo potřeba jednu nebo druhou stranu přesvědčit o výhodnosti svazku, a tudíž nabídnou vyšší hodnotu věna, resp. protivěna.

7.2 Nehmotné

Následující podkapitola se bude snažit shrnout jaká práva a povinnosti, tedy nehmotné skutečnosti, na sebe snoubenci podepsáním smlouvy vzali. Zvláštní zájem bude zaměřen na práva spojená s majetkem a financemi, avšak nebudou opomenuty ani závazky, které jsou charakteristickými pro společný partnerský vztah (pokud se takové ve smlouvách objevovaly).

Stěžejními jsou práva a povinnosti spojené se zacházením s věnem, resp. obvěněním, ať už za života manželů nebo po smrti jednoho z nich. Věno bylo vždy určeno k užívání obou manželů. Existují však případy, kdy bylo přesně určeno, jak s ním naložit. Například Václav Macek „... věno ... na zaplacení dluhů a podílů vynaloží ...“²⁰⁸ nebo František Stibor použil část věna na zaplacení pohledávek spojených s jeho domem.²⁰⁹ Byla zapsána i práva spojená s kšaftovací praxí. Pokud se svazek nedočkal potomků, tak po smrti manželky připadlo věno, resp. zbytek věna pozůstalému vdovci a mohlo s ním být nakládáno i nadále jakýmkoliv způsobem.²¹⁰

²⁰⁵ Tamtéž, fol. 31. Svatební smlouva.

²⁰⁶ „... splatí tehdy Matěj Holešovský otci svému při přijmutí domu, pod num. 39 v městyse Cheynově ležícím, 300 zlatých ve stříbře.“ Tamtéž, fol. 46. Svatební smlouva.

²⁰⁷ Tamtéž, fol. 41. Svatební smlouva.

²⁰⁸ Tamtéž, fol. 60. Svatební smlouva.

²⁰⁹ Tamtéž, fol. 41. Svatební smlouva.

²¹⁰ „... ženich... jejího celého věna býti má a bude pravý a neomezený dědic ...“ Tamtéž.

Po smrti manžela „... *panna nevěsta a nastávající manželka plnomocnou dědičkou téhož domu a pozemků a všeho ostatního jmění bude.*“²¹¹ Za předpokladu, že manželé měli děti, došlo k rozdělení věna a protivěna mezi pozůstalého rodiče a děti.²¹² Povinností vdovce, resp. vdovy, však zůstávalo postarání se a vychování dětí, hospodaření na usedlosti do dospělosti prvního potomka. Posléze rodičům musel být výměnek „... *v tom domě až do smrti zaopatřen ...*“.²¹³

Za zmínku stojí i závazky, které neměly právní platnost a bylo složité vymáhat jejich případné neplnění, ale i přesto byly zapsány v kontraktu. Jednalo se o sliby v oblasti manželské lásky, věrnosti a dalších. Pro ukázkou následuje citace ze smlouvy mezi Tomášem Janurou a Františkou Adamovou – „... *sobě především slibují lásku, svornost a upřímnost manželskou mezi sebou zachovati.*“²¹⁴ Celkem pravidelně se tato formule objevovala od začátku 40. let, zapsaná byla v patnácti smlouvách. V dřívějším období se jednalo pouze o jednu smlouvu z roku 1825²¹⁵ a zapsání slibu lásky a věrnosti bylo iniciováno nejspíše ze strany rodin snoubenců.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² „*Kdyby se ale stát mělo, že by rodinou obdařeni byli, téhož má pozůstalost věna manželky mezi dítkami pozůstalé spolu s naživo pozůstalým manželem stejným dílem rozdělena býti, jakož i po smrti manžela z jeho mohovitosti ...*“ Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž, fol. 45. Svatební smlouva.

²¹⁵ Tamtéž, fol. 26. Svatební smlouva.

8 Muži a ženy ve světle svatebních smluv

Předešlé stránky obsahující ve skrze rozbor svatebních smluv poslouží jako odrazový můstek k vytvoření toho, co již předznamenává svým názvem tato práce. Od role muže a ženy²¹⁶ v rodině, přes společenské postavení, vesměs ve smyslu kolektivní mentality, se dostaneme až ke světu jednotlivce, který se vyznačoval určitými zažitými stereotypy, byl utvářen nezanedbatelným vlivem rodiny a protkán životními a dalšími událostmi. Nebude opominuto ani konfrontování světa muže a ženy, přece jenom společně tvořili manželství,²¹⁷ rodinu a společnost.²¹⁸ Vliv jednoho pohlaví na druhé, stejně jako rodinného příslušníka na dalšího člena rodiny, byl velmi podstatný a často utvářel a ovlivňoval život jedinců. Závěry budou tvořeny pouze prostřednictvím informací vycházejících ze samotných smluv, podstatou práce totiž není studium odborné literatury na toto téma a vytvoření obecných závěrů.

Nejsou zde vytvářeny závěry spojené pouze s prostým označením „muž – žena a jejich svět“,²¹⁹ ale na individuality je nahlíženo skrze jednotlivé životní etapy (utvořené podle zmínek ve svatebních smlouvách), které měly určitá specifika a mohly se od sebe odlišovat. Možnostem vnímání životních etap venkovského obyvatelstva je věnována pozornost v práci Josefa Grulichy.²²⁰ Autor pracuje se čtyřmi cykly –

²¹⁶ Milena LENDEROVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009; TÁŽ, *K hříchu i modlitbě. Žena minulého století*, Praha 1999; TÁŽ, *Normy ženského chování a jejich proměny v průběhu devatenáctého století*, in: Macháčková – Jiří Matějka (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 7*, Opava 1997, s. 29-43; Alice VELKOVÁ, *Venkovské ženy v letech 1650-1850. Perspektivy výzkumu s využitím historické demografie, mikrohistorie, historické antropologie a dějin každodennosti*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Straníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. (Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. - 28. dubna 2006), Pardubice 2006.

²¹⁷ Milena LENDEROVÁ, *"Sňatek jest spojení muže a ženy...": vstup do manželství v 19. století*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 7-12; Zuzana ČEVELOVÁ, *Gender, víra a manželství v "dlouhém" 19. století. Možnosti interpretace katolických normativních pramenů*, Pardubice 2012.

²¹⁸ Alice VELKOVÁ, *Proměny venkovské společnosti v letech 1700-1850*, ČČH 105, 2007, s. 809-857.

²¹⁹ Romana HABARTOVÁ – Markéta HOLUBOVÁ, *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectvích lidových tradic*, Uherské Hradiště 2011.

²²⁰ J. GRULICH, *Populační vývoj*, s. 173-178.

dětství,²²¹ manželství, život na výminku²²² a dožívání ovdovělých jedinců.²²³ Tato práce pracuje s podobným schématem, avšak s upraveným pro dané potřeby. U mužů se bude jednat o vývojovou linii dítě (syn) – manžel (otec) – vdovec. Podobné schéma se bude vyskytovat i u žen, samozřejmě s obměnou pojmů, totiž: dítě (dcera) – manželka (matka) – vdova. Linie nemusela platit vždy u všech v plném zmíněném znění, je potřeba ji brát pouze jako obecné vymezení životních úseků.

8.1 Muži

8.1.1 Dětský svět

Narození dítěte bylo v každém manželství velmi očekávanou situací. Rodiny toužily především po chlapci (dědici), avšak pro ženy bylo přínosnější narození jako první holčičky, která by pomáhala v domácnosti. Že se vztah mezi rodičem a potomkem v 19. století stává intimnějším, dokládají právě svatební kontrakty. Dokladem toho je vlastně už samotné zmínění se o dětech ve smlouvách, přičemž vždy se jednalo o jejich dědičné nároky.²²⁴ Dítě se tak narodilo do rodiny, ve které už od počátku svého života mělo dané místo a podle toho bylo i vychovááno.

Ve smlouvě z roku 1834 mezi kožešníkem Matějem Nekutem a Evou Doležalovou bylo zaneseno, že „... *dům s celým hospodářstvím jednomu dítěti z prvního lože podle schopnosti připadnout a dědicem být má.*“²²⁵ Slovní spojení „podle schopnosti“ samozřejmě mohli splňovat pouze chlapečtí potomci. Hospodářství s poli

²²¹ Milena LENDEROVÁ, *Zrození dětství*, in: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, Pardubice 2002, s. 71-87; TÁŽ, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.

²²² Čeněk FLORIÁN, *O výměnku na panství chrudimském okolo r. 1700*, ČDV 10, 1923, s. 109-112; Alice KLÁŠTERSKÁ, *Forma sociálního zabezpečení na vesnici v 18. a v první polovině 19. století. Výměnek v pozemkových knihách vesnice Lhůty u Štáhlav*, HD 21, 1997, s. 93-131; Jarmila ŠTASTNÁ, *Výměnek a postavení výměnkáře v západním Podkrkonoší*, ČL 58, 1971, s. 283-290.

²²³ Markéta SKOŘEPOVÁ, *Vdovství v tradiční venkovské společnosti (přehled bádání)*, HD 35, 2011, s. 1-30; TÁŽ, *Uzavření nového manželství jako životní strategie ovdovělých venkovských žen (panství Nový Rychnov, 1. polovina 19. století)*, in: Zpravodaj Historického klubu 20, 2009, s. 7-30; TÁŽ, *Stereotypy vdovství a vdovectví v tradiční venkovské společnosti*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011, s. 283-321.

²²⁴ Mohlo se jednat například o dědičné nároky na matčino věno (viz následující citace). „... *věno nevěsty mezi dítkami tohoto manželství rozdělena býti ...*“ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 27, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

²²⁵ Tamtéž, fol. 35. Svatební smlouva.

a dobyt看em se svého dědice dočkalo až po celých 6 letech, kdy se narodil již čtvrtý potomek do rodiny, avšak první kluk – František. Jeho nejstarší pětiletá sestra Marie se matce stala pomocnou silou ve starání se o své mladší sourozence. Výchova Františka byla tedy jasně dána a nasměrována. O tom, že mu byla věnována zvláštní péče, svědčí i fakt, že další potomek se narodil až po uplynutí třech let (v případě ostatních sourozenců bylo jejich věkové rozmezí necelé dva roky).

Dědicem nemusel být pouze nejstarší potomek, ale dům „... *dle kšaftu kterémukoliv dítěti patřiti*“²²⁶ mohl. Rodiče si tak mezi svými potomky mohli vybrat toho neschopnějšího, který by jméno rodiny nesl dál. Mezi nezletilými tak mohla panovat i určitá rivalita. Přece jenom vidina majetku a do jisté míry zabezpečeného života byla více, než sourozenecké vztahy. Uspokojení ostatních sourozenců představovalo věno jejich matky, které „... *stejným dílem s pozůstalým manželem a dětmi k rozdělení přijde*.“²²⁷ K rozdělení věna po smrti matky docházelo vždy, dá se tedy říci, že každý potomek měl pro budoucnost záruku alespoň malé hotovosti.

Ve smlouvách se vyskytují i zmínky o samotné výchově potomků. Ve smlouvě mezi Františkem Vojákem a Annou Holubářovou bylo v kšaftovací části připsáno, že po smrti manžela se manželka stává majitelkou a hospodářkou usedlosti, především také z důvodu, aby měla zázemí „*pro lepší vychování dítěte*“.²²⁸

Odlišný vztah je patrný mezi dětmi a nevlastním rodičem. Samozřejmě pokud vdovec nebo vdova vstoupili do dalšího manželství, tak jejich protějšek si svazkem přisvojil i děti, ale neměl k nim vždy kladný vztah. Jako například u Václava Petrčka, který si vzal vdovu Marii Vejvodovou se čtyřmi dětmi. Kdyby Václav Petrček zemřel, tak částka 100 zlatých, kterou přinesl do manželství „... *má mezi jeho vlastní dítkou podělena býti*.“²²⁹ Kdyby však zemřela Marie Vejvodová, tak její pozůstalost má být rozdělena mezi manžela a všechny pozůstalé děti. Vdova si nemohla vybírat, byla ráda, že nezůstala sama a znovu se provdala i za situace, že její nový manžel nemanželské děti nepřijmul „za vlastní“. Sice člověk první poloviny 19. století nevyznával tolik city (zvláště v nejnižších vrstvách) k dalším příslušníkům rodiny, avšak pouto k osobám stejné krve tu bylo znatelné.

²²⁶ Tamtéž, fol. 40. Svatební smlouva.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ Tamtéž, fol. 48. Svatební smlouva mezi Františkem Vojákem a Annou Holubářovou.

²²⁹ Tamtéž, fol. 56. Svatební smlouva mezi Václavem Petrčkem a Marií Vejvodovou.

8.1.2 Pán domu

Sňatek jako jeden z přechodových rituálů změnil naprosto jedincův život. Muž opustil závislost na své pokrevné rodině a stal se hlavním článkem a nositelem prestiže v rodině nové.²³⁰ Tím se pro něj změnilo i prožívání samotného života a zažité předešlé stereotypy byly doplněny o další, do jisté míry se stal nezávislým. Závislost vůči němu naopak projevovali členové nové rodiny, nejdříve žena a poté potomci.

Výše popsané změny nejsou však patrné ze dne na den (duchovní svazek je pouze oficiálním předělem). Muž byl na svůj „nový“ život připravován daleko dříve. Už při převzetí otcovy živnosti, stejně tak při pomyslném převzetí hospodářství – kdy otec už zastával méně práce než syn – byly viditelné známky osamostatnění se a hospodaření s vlastními penězi. Jisté vodítko k těmto závěrům dává již samotný fakt, že padesát mužů z celkových padesáti devíti uzavíralo svatební smlouvu samo bez zástupce v podobě otce. Plnoletost v tomto ohledu samozřejmě hrála jednu z hlavních rolí, ale můžeme se domnívat, že nebyla stěžejní. Jednalo se jen o číslo, žádanější byla samostatnost a schopnost jedince nakládat s majetkem a financemi. Tyto atributy splňoval jednadvacetiletý Jan Šafek vstupující do svazku s Františkou Vorlíčkovou. Vystupoval v kontraktu sám – otec byl pouze podepsán – a ještě byl povinen „... čtyři sta zlatých svému otci Josefovi Šafkovi, a to sice ve čtvrt létě dvě stě zlatých mincí a ostatních dvě stě, též mincí, v roce po kopulaci, složití a vyplatiti.“²³¹ Penězi, nejspíše z nevěstina věna, tak vyplatil otce z domu, do kterého se následně noví manželé nastěhovali. Jistou životní změnu signalizovalo také přízvisko u ženicha; totiž z předchozího označení „syn“ byl na konci smlouvy (při dohodě o majetku) nazván „hospodářem“.²³² Tato nepatrná změna však signalizovala v životě muže mnoho. Již nebyl druhořadým, nebo spíše pomocným, členem v původní rodině, ale stal se plnohodnotným majitelem a pánem svého vlastního domu, na kterém bude moct spolu se svou ženou samostatně hospodařit. Jak je tedy vidět, na tuto změnu musel být jedinec připravován. Nikdo z představitelů rodiny netoužil po tom, aby jejich jméno bylo

²³⁰ J. GRULICH, *Populační vývoj*, s. 175.

²³¹ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 40, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

²³² Ve smlouvě byl muž označován syn, jak uvádí citace: „...naproti tomu její otec Jan Věžeňský z vůle syna Jana ...“ U stvrzujících podpisů byl již nazván hospodářem – „Jan Věžeňský – nový hospodář svolující“ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

spojeno se špatně vychovaným a hospodařícím jedincem. Na vesnici, stejně jako ve velkém městě, byla společenská pověst rodiny naprosto stěžejní věcí.

Od muže jako ženicha se postupnou linií dostaneme k pojetí muže jako manžela a posléze otce. V jeho životě se měnilo především pojetí závislosti. Od dříve závislého na své matce (výchova) a otci jako živiteli, se stal nyní on tím jedincem, na kterém byli závislí ostatní. V první řadě se jednalo o manželku, poté se přidávali i jejich společní potomci. Po vstupu do manželství nebylo vždy zažitou idylkou, že se novomanželé stěhovali do krásného domu, ale hned po svatbě museli řešit s bydlením první společné problémy a nesnáze. Pokud zůstaneme u Jana Šafka, tak ten měl dům „... *na jeho vlastní výlohy postaviti a do dobrého pořádku uvésti*“.²³³ Až poté tak mohlo dojít ke společnému sžívání v novém prostředí. Je zajímavé, že otec neopravil chátrající dům sám již za svého hospodaření, ale přenechal tuto činnost svému synovi. Mohli ho k tomu vést finanční problémy, nebo jednoduše syn měl více sil a ambicí. Přece jenom bylo potřeba pro manželku její nový domov zkulturnit. Nejspíše k malým změnám docházelo v domech před příchodem ženy vždy, avšak nejednalo se o žádná razantní řešení.

V souvislosti s bydlením po svatbě mohla nastat i situace, kdy ženich následoval nevěstu do jejího domu. Tato situace nastala šestkrát. Samozřejmě muž k tomuto jednání musel mít důvody a být tlačěn různými okolnostmi. Stěžejním hlediskem byla hodnota nevěstina majetku, která umlčovala další byt' záporné důvody. Tak například jednal vdovec Václav Petrák, jak si ukážeme posléze. Nyní se však zaměříme na odlišný případ, totiž svazek šestadvacetiletého Františka Semana a devatenáctiletého sirotka Terezie Petřů. Přiřazení do nevěstina domu nebylo v tomto případě strategickým jednáním s vidinou společenského vzestupu. František přinesl do manželství obvěnění v hodnotě tři sta zlatých, přičemž stejnou hodnotu měl i zmiňovaný dům. Ženich následoval nevěstu z prostého důvodu, totiž usedlost potřebovala hospodáře a pevnou ruku. Zavázal se také, že „... *všechny ty povinnosti podle poslední vůle zemřelého otce Jana Petřů vyplní a užije*“.²³⁴ V tomto svazku nerozhodovala tolik rodinná strategie výběru protějšku (alespoň ne v případě ženicha), ale „*poněvadž Franz Seman si oblíbil Terezii ...*“²³⁵ byly tak stěžejními důvody sympatie mezi snoubenci.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž, fol. 37. Svatební smlouva.

²³⁵ Tamtéž.

Povinnosti manželům přibyly s narozením potomka. Otec nebyl článkem, který zodpovídal za výchovu, ale plnil funkci živitele, přísné trestající ruky a právního zástupce. Práce se bude věnovat především poslední zmínění. Na funkci právního zástupce lze nabalit mnoho dalších věcí s tím spojených. Otec měl hlavní slovo při výběru dědice usedlosti a podle toho bylo s daným jedincem zacházeno. Žádný s rodičů nechtěl poslouchat na svého potomka stížnosti, které by ublížily celé rodině. Výběr dědice byl stěžejní i pro další život rodičů. Po předání hospodářství se dědic musel o své rodiče postarat, zabezpečit je a vyměřit snesitelnou výminku. Otec určoval nejen budoucnost svých synů, ale i dcer. Ty podle výše našetřeného a darovaného věna mohli pomýšlet na rozdílné pokračování jejich života. Sestry dostávaly podobnou výši věna, zpravidla naprosto totožnou, aby každá měla možnost získat nápadníka na stejné společenské úrovni a nestrádala by. Takto se zachoval i Jan Holešovský, který svým dcerám Anně a Marii dal věnem každé čtyři sta zlatých.²³⁶ Hlavní role otce nastala právě při ženění a vdávání svých potomků. Syny zpravidla otec zastupoval pouze v nezletilém věku, naopak dcery vždy (pokud nebyly sirotky).

8.1.3 Vdovec

Pokud muž ovdověl, pokoušel se najít si novou manželku. Samozřejmě nejednalo se pro ženy o zajímavou partii, zvláště pokud ovdověl s dětmi. Avšak v tomto ohledu často rozhodovala vidina nově nabytého majetku, která byla často silnější než strávení zbytku života v domácnosti s nevlastními dětmi. Bezdětný vdovec měl daleko větší šance na vytvoření nového svazku. Jako například Václav Petrák, jenž si vzdal vdovu Marii Vejvodovou se čtyřmi dětmi. Přispěl do manželství částkou sto zlatých, což je očividně o dost méně než hodnota ženiny usedlosti, která se skládala z domu, dvou kusů polí, tří kusů luk a zahrady. Pro Václava Petráka to byla cesta viditelného společenského vzrůstu. Stane se vlastníkem poloviny usedlosti, avšak „... *povinen bude se uzmouti a vyživení těch pozůstalých 4 dítek se otcovsky do jejich vzrůstu se starati. A obzvlášť všecka, co by k jejich prospěchu byla, vyhledával.*“²³⁷ I vidina alespoň nevlastních dětí byla také určitým důvodem, proč vstoupil do sňatku. Je pak ale s podivem, že nevlastní děti vynechal ve své pozůstalostní řeči a manželka na to přistoupila. De facto se tím distancoval od budoucnosti nevlastních dětí.

²³⁶ Tamtéž, fol. 50. Svatební smlouva mezi Matějem Svobodou a Marií Holešovskou; Tamtéž, fol. 55. Svatební smlouva mezi Janem Langweilem a Annou Holešovskou.

²³⁷ Tamtéž, fol. 56. Svatební smlouva.

Pro dokreslení situace o postavení vdovce je potřeba přidat ještě příklad muže, který ovdověl a zůstal s osiřelými dětmi. Byl jím Jakub Černý, který si vzal Annu Svobodovou.²³⁸ Nastala odlišná situace než v prvním případě, totiž nevěsta se přivdala do mužova domu. Bylo to nejspíše z důvodu, aby se děti nemusely stěhovat a měnit prostředí, na které byly zvyklé. Nízky protivěno, které dostala nevěsta, svědčí opět o tom, že bylo těžké hledat novou partnerku, která by byla ochotná starat se o nevlastní děti.

Ne vždy si vdovec bral ovdovělou ženu, stejně tak tomu mohlo být naopak. Ve smlouvách se vyskytl jediný takovýto případ a vyznačoval se určitými specifiky. Vdovec Tomáš Janura byl nejspíše pro ženy dobrou partií, což je patrné z připsaného věna. Hodnota věna 560 zlatých darovaná otcem totiž nebyla dostačující, a tudíž musel do celkové částky doplácet ještě bratr nevěsty. Že pro rodiče byla hodnota věna opravdu vysoká a mohla způsobit i malé finanční problémy svědčí i klauzule v testamentární části. Pokud by totiž dříve zemřela manželka bez potomků, tak „... *tehdy by rodičové její 200 zlatých ... zpátky obdržeti museli.*“²³⁹

Život muže, stejně jako ženy, nebyl černobílý, ale byl ovlivňován a měněn okolnostmi v podobě nečekaných životních situací a soužitím s ženou a dětmi. Přesto převažovala starost o zabezpečení manželky a potomků a udržení společenského postavení rodiny.

8.2 Ženy

8.2.1 Dětský svět

Ve smlouvách nenajdeme dělení dětí na chlapce a dívky, vždy se jedná o prosté souhrnné vyjádření – děti, dítě či potomci. Proto je velmi složité nalézt případy, kdy je psáno o dívkách a jejich dětství. Opustíme tedy rané dětství a zaměříme se až na období, kdy se svobodná dívka chystala uzavřít sňatek se svým prvním mužem. Ženich byl velmi často již plnoletým, avšak nevěsta bývala ještě nezletilá, tedy označení „dítě“ zde do jisté míry může být použito.

Nejmłodší nevěstou v úřední knize byla šestnáctiletá Terezie Kazdová²⁴⁰ beroucí si za muže o třináct let staršího Kašpara Strakatého. Nevěsta byla ve smlouvě zastoupena nejenom otcem, ale i matkou. Na základě věna připsaného ve smlouvě

²³⁸ Tamtéž, fol. 14. Svatební smlouva mezi Jakubem Černým a Annou Svobodovou.

²³⁹ Tamtéž, fol. 45. Svatební smlouva.

²⁴⁰ Pozn.: matkou se Terezie Kazdová stala v sedmnácti letech.

docházíme k závěru, že sňatek byl výsledkem vzájemné sympatie. Totiž, otec nestačil věno pro svou dceru našetřit a musel ho doplácet po další dva roky.²⁴¹ Rodiče tak neměli v plánu svou dceru vdávat tak brzo. Rodinou strategií bylo dceru vdát po dosažení věku osmnácti let, kdy by měla věno v plné podobě. Věk osmnácti let byl nejčastějším věkem nevěst. Samozřejmě mladé dívky byly pro muže daleko přitažlivějšími, což dokládají i další svazky, ve kterých nevěsty nedosahovaly nejen věku dvaceti čtyř let, ale dokonce ani dvaceti let. Naopak dívky si vybíraly starší protějšky, ve kterých viděly především zabezpečení a jistotu. Stejnou podobu měla také strategie rodičů, kteří pro svou dceru upřednostňovali životem zkušenějšího ženicha.

Ve svatebních smlouvách byla do jisté míry nevěsta charakterizována především připsaným věnem. Položíme si otázku, zda se odlišovaly zápis a podoba věn nevěst pocházejících přímo z Chýnova a z okolních vesnic, na kterou odpovíme – ano. V dohodách dívek z okolních vesnic mělo věno podobu finanční s přídavkem předmětů a dobytka. Nebylo by to nic neobvyklého od věn Chýnovských, avšak tato forma věna byla u „vesnických“ rozepsána na jednotlivé části.²⁴² Jednalo se o velmi patrný odlišovací znak. Obyvatelé vesnice měli k hospodářskému náčiní a dobytku jiný vztah, než obyvatelé města. Byly pro ně obživou a denním chlebem, tudíž pro ně bylo důležité jejich konkrétní vypsání v dohodách.

Po uzavření sňatku se dívka stala manželkou a hospodyní zpravidla na mužově usedlosti. Další povinnosti jí pak ještě přibyly po narození prvního potomka. Následující oddíl se tedy bude věnovat této etapě (nejpodstatnější) v životě ženy.

8.2.2 Hospodyně – matka

Stejně jako u mužů, tak také u žen byl sňatek přechodovým rituálem do další části života. Změna to pro ně byla naprosto zásadní a znatelnější než pro opačné pohlaví. Jak již bylo výše psáno, tak převládající formou obvěnění byla nemovitost. Nevěsta se vstupem do manželství stěhovala do nového domu a tak byly narušeny určité stereotypy, kterými se do té doby řídila. Přestala být matčinou pomocnou silou

²⁴¹ „... po kopulaci 200 zlatých, pak při svatém Václavu 1845 ... 100 zlatých a ostatních ... 100 zlatých při svatém Václavu roku 1846.“ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 57, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva mezi Kašparem Strakatým a Terezií Kazdovou.

²⁴² Např. „... 700 zlatých, pravím sedm set zlatých, k tomu 2 krávy, 6 kusů ovčího, 2 prasata, 1 špalek včel, 2 věrtele hrachu ...“ Tamtéž, fol. 19. Svatební smlouva; „... 240 zlatých, k tomu dvě krávy, 1 vůz, 1 pluh, 1 brány ...“ Tamtéž, fol. 28. Svatební smlouva; „... pár tažných volů, dvě krávy a 6 ovcí, 1 pluh ze železa, 1 brány se železnými hřebíky a jeden kovaný vůz.“ Tamtéž, fol. 72. Svatební smlouva.

v domácnosti a stala se hospodyní manželova obydlí. Nebyla to jediná z proměn. Především došlo k obměně „muže jejího života“, která započala již přijutím příjmení svého manžela. Stala se nyní členem a reprezentantem jiné rodiny a tak se také musela společensky chovat a vymezovat.

Po sepsání smlouvy a duchovním závazku se nevěsta stala, jak se psalo ve svatebních smlouvách, manželkou, plnomocnou hospodyní²⁴³ a spoluvladařkou²⁴⁴ manželova doma. Ve smlouvě Jakuba Černého a Anny Svobodové byla nevěsta přijmuta do ženichova domu za její lásku k němu.²⁴⁵ V tom byl však Jakub výjimkou, protože v ostatních případech se o lásce mluvilo spíše v obecných formulích typických pro manželský svazek.²⁴⁶ O povinnostech, které měla manželka ve svazku, se dohody v konkrétních případech nezmiňují, proto je potřeba k tomuto tématu přistoupit odlišným způsobem, totiž rekonstruovat rodinný život ženy na základě pasáží věnovaných dětem a zmínek o usedlosti a její vybavenosti. Důležitou v tomto ohledu se jeví smlouva Matěje Vraného a Veroniky Hujrové. Ženich totiž věnuje Veronice „... v jeho domě v druhém štok²⁴⁷ pokojíček, k tomu kuchyni a čtyři strychy žita, jeden strych ječmene, jeden strych pšenice, dva věrtele hrachu, tři strychy brambor, věrtel hrušek, věrtel jablek a jednu krávu mezi hospodářovými krávami vyživit.“²⁴⁸ Tato věta sděluje o postavení tehdejší ženy mnoho. Svůj život v nemovitosti prožívala ve dvou místnostech. Jistým útočištěm a jejím vlastním světem byl pokoj v patře objektu, který sloužil převážně jako místo klidu a uvolnění od shonu kolem rodiny. Druhou místností pak byla kuchyň²⁴⁹ s částí, kde byly uskladněny plodiny a suroviny potřebné

²⁴³ „Berouce sobě ... za manželku a plnomocnou hospodyni až do její plné smrti.“ Tamtéž, fol. 1. Svatební smlouva.

²⁴⁴ „... ustanovuje ji ve svém celém hospodářství ... za spoluvladařku a plnomocnou hospodyni.“ Tamtéž, fol. 50. Svatební smlouva.

²⁴⁵ „Bere ... za svou příští plnomocnou hospodyni a manželku ... za její lásku ...“ Tamtéž, fol. 14. Svatební smlouva.

²⁴⁶ Více o těchto závazcích spojených s manželstvím v kapitole 7. 2 Hmotné závazky ve svatebních smlouvách.

²⁴⁷ Štok – patro, poschodí.

²⁴⁸ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 33, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

²⁴⁹ Jedna ze smluv se zmiňuje i o hmotném vybavení kuchyně: „...1 tucet talířů, 3 ploché velké mísy, 1 malou polévkovou mísu, 6 lžic polévkových a 6 kašelžiček, 2 svícny, 3 velké ubrusy a 18 servítů, 1 tucet porcelánových šálků s talířky.“ Tamtéž, fol. 30. Svatební smlouva.

ke každodennímu vaření a pečení. Opatřování surovin (tedy i nákup a prodej na trzích) a práce s nimi byla záležitostí výhradně ženskou. K těmto povinnostem se přidala ještě další spojená s hospodářským dobytkem. Konkrétně Veronika Hujrová se měla starat o jednu krávu. Tato činnost byla nejspíše spojena s dojením mléka, které bylo po vodě hlavní tekutinou potřebnou v domácnosti.

K těmto fyzickým zátěžím přibyla s narozením potomka i zátěž psychická. O podobě, jak byly děti vychovávány, se svatební dohody nezmiňují. Avšak už fakt, že zde byly zapsány pasáže ujednáující budoucnost dětí, svědčí o důležitosti potomků v rodině. První dítě se rodilo zpravidla hned v prvním roce po svatbě a další s obvyklou přestávkou necelých dvou let (viz. část „Dětský svět“ v kapitole 8.2 Muži). Matka věnovala rok starání se o malé narozené dítě a v druhém roce již čekala další.²⁵⁰ Toto schéma se opakovalo a tvořilo životní stereotyp venkovské ženy.

Razantní změna v zavedeném životním pořádku nastala při situaci, kdy došlo k obměně hlavního hospodáře na usedlosti.²⁵¹ Nový hospodář, ať už to byl vlastní syn nebo přiřazený muž dcery, udělil starým rodičům výměnek na klidné dožití stáří.²⁵² Ve smlouvách se slovo „výminka“ vyskytovalo často v jednoduché frázi: „... *tak se jí i jejímu možná budoucímu manželi snesitelná výminka vyměří.*“²⁵³ O tom jaké vlastně bylo klidné dožití starých rodičů na usedlosti, podává svědectví například kontrakt Jana Vorlíčka a Františky Svobodové, ve kterém byly zaneseny přesné náležitosti.²⁵⁴ Manželce byly připsány „... *1 měř žita, 4 míry ječmene, 1/2 míry hrachu, 1 ½ míry pšenice, 1 záhon brambor, zelí a lnu a na poli sázet a sít. ... 1 krávu mezi jeho dobytkem držet a vychovat a čtvrtý díl ovoce ze zahrady. ... obzvláštní horní světnici k přebývání, teplem onou zaopatřit.*“²⁵⁵ Františce tak byla věnována sklizeň vždy z dané plošné jednotky zapsané ve smlouvě, dále se mohla starat o krávu. Musela mít také svou

²⁵⁰ Samozřejmě každé dítě nepřežilo porod, nebo se nedožilo svého prvního roku.

²⁵¹ Při obměně pozice hlavního hospodáře nerozhodovala automaticky zletilost dědice, ale starý otec hospodář mohl hospodařit, tak dlouho, jak uznal za vhodné. Viz. citace: „*Manžel naproti tomu až do své libosti hospodařit právo má.*“ SOkA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 53, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

²⁵² „*Při odstoupení však hospodářství slušnou výminkou až do smrti zaopatřena býti.*“ Tamtéž, fol. 27. Svatební smlouva.

²⁵³ Tamtéž, fol. 68. Svatební smlouva.

²⁵⁴ Další smlouvy s detailním vypsáním o podobě výminku. Tamtéž, fol. 27. Svatební smlouva; Tamtéž, fol. 31. Svatební smlouva; Tamtéž, fol. 33. Svatební smlouva; Tamtéž, fol. 64. Svatební smlouva.

²⁵⁵ Tamtéž, fol. 30. Svatební smlouva.

světnici přizpůsobenou k obývání, tj. opatřenou teplem a světlem. Na základě výše zmíněného nedocházelo k úplnému odpoutání staré matky od zbytku rodiny (existovala mezi nimi komunikace a soužití na společném hospodářství), ale pro psychiku samotné matky bylo velmi těžké, že již není tou hlavní ženou na usedlosti. Těžké pro ni bylo, že takto odsunuta často byla bez svého muže (buď zemřel, nebo stále hospodařil). Určitě se u ní objevovaly projevy méněcennosti, a proto v případě ovdovělých žen bývalo snahou nalézt si nového manžela.

8.2.3 Vdova²⁵⁶

Stejně jako tomu bylo u muže vdovce, tak i vdova nechtěla zbytek života strávit sama bez mužského protějšku. Vedly ji k tomu však odlišné aspekty než muže. Pokud ovdověla s nezletilými dětmi, nebyla schopna je sama uživit a postarat se o jejich plnohodnotnou výchovu. Sama se o svou budoucnost již moc starat nemusela. V testamentárních částech smluv bylo zaneseno, jak má vypadat život po smrti jednoho z manželů, jako například Anna Krátošková, která má po případném ovdovění „... *slušnou výminkou v tom domě až do smrti zaopatřena býti.*“²⁵⁷ Do dalšího sňatku se tedy nemusela vůbec pouštět a mohla dožít zabezpečená na výmince. Byl zde ale velice patrný mateřský cit ke svým dětem, kterým chtěla zajistit co nejlepší výchozí pozici do dalších let života. Znovu se provdat znamenalo i finančně a majetkově obohatit sebe a především své potomky.

V části muž – vdovec byla věnována pozornost sňatku vdovce Václava Petráka s vdovou Marií Vejvodovou, která měla čtyři děti. Je tedy na místě se na tento svazek podívat i pohledem ženy. Svatební smlouva byla koncipována naprosto odlišně od ostatních. Nezačínala totiž pasážemi o majetkovém vyrovnání snoubenců, ale částí, ve které nevěsta zdůvodňuje svůj další vstup do manželství, což se jeví mezi ostatními dohodami jako neobvyklé. Přiznala tedy, že „... *čtyřmi malými dítky obdařena jest a z té příčiny, aby lepší obživu měla, přinucena se zase provdati, a k tomu cíli si Václava Petráka, mistra zámečnického, za manžela oblíbila ...*“²⁵⁸ Z věty je patrné, že

²⁵⁶ Tereza SIGLOVÁ, *Sirotci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563-1618*, in: Východočeský sborník historický 11, Pardubice 2002, s. 3-40; Milena LENDEROVÁ, *Reflexe stáří: "stará paní" v pramenech osobní povahy*, in: Vetché stáří nebo zralý věk moudrosti? Sborník příspěvků z 28. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 2008, s. 259-270.

²⁵⁷ SOKA Tábor, AM Chýnova, inv. č. 52, fol. 28, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849). Svatební smlouva.

²⁵⁸ Tamtéž, fol. 56. Svatební smlouva.

všechnu energii a prostředky věnovala mezi své čtyři potomky a samotné ji toho moc nezbyvalo. Na Marii Vejvodové byl patrný silný citový vztah ke svým dětem, což nás přivádí k závěru, že vztah rodič – dítě procházel určitým vývojem, kdy ve svatebních smlouvách z prvního desetiletí 19. století nenalzáme jakoukoliv zmínku o potomcích a zde (smlouva z roku 1840) je chování matky ztelně ovlivněno svými ratolestmi.

Ne vždy však vdova zvolila verzi, kdy se znovu oddat, aby usedlost měla svého nového hospodáře. Tuto cestu zvolila a jiný druh strategického jednání ukázala vdova Marie Petřů. Nehledala totiž ženicha pro sebe, ale vdala svou devatenáctiletou dceru za Františka Semana, který měl svou ženu následovat do jejího obydlí (v rodině nebyl plnoletý mužský potomek jako právoplatný dědic²⁵⁹). Tím tedy usedlost, kde žila i matka, získala nového mladého hospodáře. Ve smlouvě bylo zaneseno, že Marie Petřů se vzdává hospodaření na usedlosti. Věnem nastávajícím manželům dala jednu krávu „... a dům v Chýnově num. cons. 17 a k němu patřícími pozemky v ceně 300 zlatých ...“²⁶⁰. Ženich stejnou hodnotu zlatých daroval protivěnem. Na příkladu Marie Vejvodové a Marie Petřů jsou vidět odlišná strategická jednání, která se odvíjela od věku samotných žen a v tom pádu i dětí. Pro starší ženu bylo složité hledat si dalšího partnera, proto řešila situaci, kdy hospodářství nemělo pevnou mužskou ruku, oddáním své dcery a přiřazením ženicha na usedlost.

Svobodné matky vdovy plnily ve smlouvách i funkci zástupkyň svých potomků, ale nikdy v této pozici nebyly osamoceny. U dcer především z důvodu, že by nebyly schopny vystavit jim odpovídající hodnotu věna, a synů jako dohlížející element. Proto v těchto případech byl dalším zástupcem poručník²⁶¹ nebo plnoletý bratr, jako v případě svatební smlouvy sirotka Petronily Petřů,²⁶² které její bratr Václav přidal na věno dvě stě devadesát zlatých.

Žena byla viditelně po celý svůj život závislá na jednání muže, nejdříve otce a poté manžela. Od toho se pak odvíjelo jednání, chování a kompletní život ženy. Jistá samostatnost byla ale patrná u vdov. Ty, pokud se znovu neprovdaly, měly v okruhu své

²⁵⁹ Ženich František Seman „... povinen bude s dědicem pořádnosti po Janu Petřů dle kšaftu na tento dům s grunty uložený odkazy 300 zlatých vyplatit.“ Tamtéž, fol. 37. Svatební smlouva.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ „...ženichem s přistoupením jeho matky Rozalín ovdovělé Doležalové a poručenstva Tomáše Černého ...“ Tamtéž, fol. 72. Svatební smlouva.

²⁶² Tamtéž, fol. 46. Svatební smlouva.

rodiny vysoké postavení a byly hlavními hospodyněmi, než usedlost převzal další muž (syn, manžel dcery).

9 Závěr

Svatební smlouva byla dokumentem, který upravoval především majetková práva nastávajících manželů. Byl sepsován a potvrzován na rychtářském úřadě a uzavíraly ho osoby, z nichž jedna z nich se vyznačovala vlastnictvím nemovitosti. Uzavíraly je tedy osoby disponující majetkem a financemi a sloužily i jako jakýsi reprezentativní projev vymezující jednu skupinu od druhé. Smlouva byla součástí zasnub a svou platnost nabývala po uzavření duchovního svazku, po kterém manželství nabývalo platnost svátosti.

V české historické vědě nebylo studiu svatebních dohod zatím věnováno obsáhlejší pozornosti. V posledním desetiletí však začaly čím dál častěji vznikat bakalářské a diplomové práce na toto téma. Zaměřují se z větší části na formální rozbor kontraktů či postavení vdov a vlivu přátel. Vznikly i články mapující metodologické přístupy k tomuto druhu pramenu, například studie Alice Velkové.

Tato práce měla pro své studijní potřeby základnu padesáti devíti svatebních smluv z let 1799 až 1849 zapsaných v úřední knize rychtářského úřadu městyse Chýnova k těmto dnům uloženou ve Statním okresním archivu v Táboře. Dalším pramenem byly pak matriky oddaných a narozených v první polovině 19. století, které sloužily k doplnění potřebných informací o osobách, jako byly věk, povolání atd.

Co se týče možností historických bádání, jeví se smlouvy jako velmi bohatý a pestrý pramen. V prvopočátcích bádání sloužil jako jeden z dokumentů, který podkřývá stav dobové právní normy a úřednické praxe. Dnešní práce se zaměřují především na každodennost dané společenské vrstvy, zkoumají kolektivní mentalitu a vyznačují se i historicko-antropologickým přístupem. Historik se tak dostává až k světu jedince, jeho roli a postavení ve společnosti či rodině. Tím se dostáváme až k tomu, co bylo cílem této bakalářské práce - od role muže a ženy v rodině, přes společenské postavení až ke světu jednotlivce, který se vyznačoval určitými zažitými stereotypy, byl utvářen nezanedbatelným vlivem rodiny a protkán životními a dalšími událostmi. Předmětem bylo i konfrontování světa muže a ženy, kteří spolu tvořili manželství, rodinu, společenskou vrstvu. Vliv jednoho pohlaví na druhé, stejně jako rodinného příslušníka na dalšího člena rodiny, byl velmi podstatný a často utvářel a ovlivňoval život jedinců.

Předkládaná bakalářská práce začíná pasážemi věnovanými krátké historie Chýnova do první poloviny 19. století, manželství a procesu uzavírání svazku. Poté již

následuje kapitola pojednávající již o samotné svatební smlouvě z hlediska možných historických přístupů a možnostech bádání. Prvním obsáhlejším celkem je rozbor formální výstavby smlouvy. Vyčlenění jednotlivých částí probíhalo na základě termínů používaných pro právní dokument – listinu. Smlouva je členěna na tři významové celky. První obsahuje vymezení zúčastněných stran, tj. ženichovu a nevěstinu. Druhým je samotné právní jádro kontraktu obsahující stěžejní formule o majetkovém vyrovnání snoubenců, je zde zanesena hodnota věna a protivěna a zakončují ji části testamentárního charakteru. Posledním vymezením je závěrečné ustanovení celého dokumentu. Zde se nachází datace a doloženými podpisy dojde ke stvrzení předešlých závazků.

Kapitola číslo 6 je zaměřena na studium smluv z několika hledisek. Nejdříve se prostřednictvím tabulek čtenář dozví mnoho informací statistického charakteru. Nejpočetnějším rokem na sepsání smluv byl 1838, měsícem s počtem dvanácti uzavřených smluv říjen a dnem pátek, přičemž úřad byl k dispozici všech sedm dnů v týdnu, což dokládají další dohody sepsané i v ostatních dnech. Byla věnována pozornost také otázce, jaké bylo rozmezí dnů mezi sepsáním smlouvy a duchovním obřadem. Nejvíce, dvacet jedna, kontraktů bylo sepsáno tři týdny před uzavřením svazku, což se shoduje s dobou trvání ohlášek. Rozbor je také věnován sociální a migrační skladbě snoubenců. Nejfrekventovanějším povoláním byl tkadlec, kterému bylo připisováno i nejmenší průměrné věno ze všech profesí, totiž sto čtyřicet zlatých. Dalšími početnými povoláními byli hrnčíři, pekaři a řezníci. Součástí práce je i tabulka, která znázorňuje finanční hodnotu věna v závislosti na druhu ženichovy usedlosti. Průměrně nejmenší věno dostávali domkáři, naopak nejvyšší sedláci. Z migračního hlediska bylo častějším přivdání nevěsty (často pocházející z okolních vesnic) k ženichovi do Chýnova. Avšak ve více jak 60 % smluv pocházeli oba snoubenci z Chýnova, což dokládá, že určitou oblibou bylo hledání si partnera v místě bydliště. Ženich nebyl zpravidla nikým zastupován a vystupoval ve smlouvě sám, opakem byla nevěsta. Ta bývala zastupována ve většině případů otcem. Pokud se vyskytl případ, kdy nevěsta jednala sama za sebe, jednalo se o vdovu.

Předposlední kapitola se zabývá hmotnými a nehmotnými závazky ve smlouvách. Každá svatební dohoda obsahovala dva přínosy do manželství – věno a protivěno či obvěnění. Z nevěstiny strany se ve většině případů jednalo o finanční hotovost pohybující se od sta do dvou stých zlatých s přídatkem dobytka, náradí a podobně. Protivěno mělo nejčastěji podobu nemovitosti, do které se po duchovním

obřadu manželé nastěhovali. Podpisem kontraktu na sebe obě strany nakladly určité povinnosti a práva. Byly spojeny s možnostmi, jakými mohou manželé zacházet s majetkem a financemi, dále s děním na usedlosti po smrti jednoho z manželů a upravovaly dědičné právo ovdovělého člena a případných sirotků. K nehmotným patřily také závazky spojené s partnerským životem, jako byly láska, věrnost a upřímnost.

Poslední kapitola na základě předešlých mapuje téma, které naznačuje již samotný název této práce. Život jedince je rozdělen na tři etapy, které mají co dočinění s manželstvím. Prvním je dětství a dospívání zakončené věkem plnoletosti nebo v případě nezletilých sňatkem. Výchova dítěte byla korigována nejen podle pohlaví potomka, ale také podle vidiny budoucnosti. Mužský potomek byl předurčen, že se jednou stane majitel usedlosti. Dívky naopak byly vychovávány tak, aby byly dobrými hospodyněmi a oddanými manželkami. Změna v životě jedince byla patrná po uzavření manželství. Největší rozdíl pocítil muž, u kterého se změnila závislost. Předtím byl do jisté míry závislý na rodičích a rodině obecně, ale po svazku se on stal tím jednotlivcem, na kterém byli závislí ostatní členové nové rodiny. Pro ženu byl sňatek okamžikem, který zasáhl více do dosavadních stereotypů. Přestěhováním do manželova domu a přijutí jeho jména značily přechod od jedné rodiny k druhé. Již musela především reprezentovat manželovu rodinu, i když citový vztah k rodičům a pokrevným příbuzným zde byl pořád patrný.

Povinnosti manželům přibyly s narozením potomka. Otec plnil funkci živitele, přísné trestající ruky a právního zástupce. Měl hlavní slovo při výběru dědice usedlosti a podle toho bylo s daným jedincem zacházeno. Matka naopak měla k dětem daleko více citový vztah než otec. V mladém věku dítěte se věnovala převážně výchově. Žádný s rodičů nechtěl poslouchat na svého potomka stížnosti, které by ublížily celé rodině. Výběr dědice byl stěžejní i pro další život rodičů. Otec určoval nejen budoucnost svých synů, ale i dcer. Ty podle výše našetřeného a darovaného věna mohli pomýšlet na rozdílné pokračování jejich životů.

Třetí etapou související s manželstvím bylo vdovství. Ovdovělý jedinec se snažil v co nejkratší době nalézt nového partnera. Jednodušší to v tomto ohledu měli muži. Ti byli pro ženy pořád zajímavou partií, především pokud byli majiteli velké usedlosti. Naopak u žen se stávalo, že zůstaly samy až do smrti. Rozhodovaly tu věk a hodnota majetku, který by novému muži připadl. Při sepisování smluv ovdovělých byla zvláštní pozornost věnována dětem. Stávalo se, že nový partner/ka nevlastní děti nepřijmuli.

Projevovalo se to v testamentárních pasážích, ve kterých bylo zaneseno, že dědici mohou být jen vlastní děti. Ovdovělá žena mohla vystupovat i jako zástupce svého potomka při sepisování stavební smlouvy, avšak vždy byla doplněna o mužský element (bratr nevěsty, poručník nebo děd).

Přínos práce je patrný především z hlediska historicko-antropologického přístupu zaměřeného na život jedinců ve společnosti a rodině. Na jeho základě se dají rekonstruovat lidské osudy spojené hlavně se soužitím manželů. Avšak svatební smlouvy lze brát i jako pramen informující o životě dětí, na což jsme se snažili upozornit. V dalším pokračování práce by mohla být věnována větší pozornost hmotným závazkům a jejich detailnímu rozboru. Stejně tak by bylo možné při obsáhlejší pramenné základně, přistupovat k tomuto pramenu z hlediska konkrétní životní etapy (dětství, vdovství).

10 Seznam použitých pramenů a literatury

Nevydané prameny

Státní okresní archiv Tábor, Archiv města Chýnova, inv. č. 52, fol. 1, kniha pro svatební smlouvy (1799-1849).

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 1442, kniha č. 13, matriky O 1786-1869 pro farnost Harvítkov.

Státní oblastní archiv v Třeboni, inv. č. 1828, kniha č. 7, matriky O 1810-1855 pro farnost Hroby.

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 2008, kniha č. 8, matriky O 1822-1856 pro farnost Choustník.

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 2135, kniha č. 18, matrika O 1800–1846 pro farnost Chýnov.

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 2136, kniha č. 19, matrika O 1847-1878 pro farnost Chýnov.

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 3481, kniha č. 19, matriky O 1780-1864 pro farnost Mladá Vožice.

Státní oblastní archiv Třeboň, Krajská sbírka matrik Jihočeského kraje – farní úřad církve římsko-katolické, inv. č. 4271, kniha č. 13, matriky O 1767-1836 pro farnost Planá nad Lužnicí.

Vydané prameny

BLÁHOVÁ, Marie – HRDINA, Karel (edd.), *Kosmova kronika česká*, Praha 2005.

Obecný zákoník občanský císařství Rakouského, Vídeň 1862.

Literatura

BOLOGNE, Jean Claude, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997.

BRABCOVÁ, Petra, *Svatby v 18. století z hlediska církevních matrik*, ČL 85, 1998, s. 257-262.

- BŮŽEK, Václav - HRDLIČKA, Josef a kol, *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
- ČEVELOVÁ, Zuzana, *Gender, víra a manželství v "dlouhém" 19. století. Možnosti interpretace katolických normativních pramenů*, Pardubice 2012.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj – Problémy – Úkoly*, Praha 2002, s. 72 – 90.
- DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.
- DÜLMEN, Richard van, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16. – 18. století). Dům a jeho lidé*, Praha 1999.
- FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří, *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, Brno 2009.
- FERENCOVÁ, Michaela, *K otázce studia tématu paměti a města*, in: Michaela Ferencová – Jana Nosková (edd.), *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy 19. - 21. století*, Brno 2009.
- FIALOVÁ, Ludmila, *Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva Českých zemí 19. století*, HD 12, 1987, s. 207-224.
- FLORIÁN, Čeněk, *O výměnku na panství chrudimském okolo r. 1700*, ČDV 10, 1923, s. 109-112.
- FOJTÍK, Karel, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. s 17. století*, ČL 52, 1965, s. 335.
- FREIMANOVÁ, Milena (ed.), *Město v české kultuře 19. století*, Praha 1983.
- FROLEC, Václav, *Svatební obřad. Současný stav a proměny*, Brno 1983.
- GELOVÁ, Ivana, *Manželství a sňatky v první polovině 19. století*, Diplomová práce UP, Olomouc 2008.
- GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GRULICH, Josef – MATLAS, Pavel, *Hmotná kultura a projevy mentality venkovské společnosti (Jižní Čechy, 17. -18. století)*, in: ČL 96, 2009, s. 1-34.
- GRULICH, Josef, *Migrace městského a vesnického obyvatelstva: farnost České Budějovice 1750-1824*, České Budějovice 2013.
- GRULICH, Josef, *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*, České Budějovice 2008.
- GRULICH, Josef, *Převody poddanských nemovitostí a migrace obyvatelstva na jihu Čech. Situace na Chýnovsku v druhé polovině 17. a 18. století*, SSD 6, 2000, s. 117-136.

- GRULICH, Josef, *Sňatkové migrace na jihu Čech (1750-1824)*, HD 30, 2006, s. 19-72.
- GRULICH, Josef, *Zkoumání „maličkostí“ (Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie)*, ČČH 99, 2001, s. 519-547.
- HABARTOVÁ, Romana – HOLUBOVÁ, Markéta, *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectvích lidových tradic*, Uherské Hradiště 2011.
- HLAVAČKA, Milan, *České země v 19. století*, Praha 2014.
- HOFMAN, Václav, *Sezonní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století*, HD 26, 2002, s. 82.
- HRUBÝ, František, *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*, ČČH 33, 1927, s. 21-59.
- IGGERS, George G., *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002.
- JÍLEK, Tomáš, *Způsob života venkovského lidu západních Čech v 19. století*, in: Macháčová – Jiří Matějka (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 7*, Opava 1997, s. 101-103.
- KAŠNÝ, Jiří, *Manželství v západní tradici*, České Budějovice 2006.
- KLABOUCH, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.
- KLÁŠTERSKÁ, Alice, *Forma sociálního zabezpečení na vesnici v 18. a v první polovině 19. století. Výměnek v pozemkových knihách vesnice Lhůty u Štáhlav*, HD 21, 1997, s. 93-131,
- KOČÍ, Josef, *Boje venkovského lidu v období temna*, Praha 1961.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2001.
- KUČERA, Martin, *Kultura v českých dějinách 19. století*, Praha 2011.
- KŮSTKA, Václav, *Z paměti města Chýnova*, Tábor 1905.
- LENDEROVÁ, Milena a kol, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha-Litomyšl 2006.
- LENDEROVÁ, Milena a kol, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena, *"Sňatek jest spojení muže a ženy...": vstup do manželství v 19. století*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 7-12.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i modlitbě. Žena minulého století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena, *Normy ženského chování a jejich proměny v průběhu devatenáctého století*, in: Macháčová – Jiří Matějka (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 7*, Opava 1997, s. 29-43.

- LENDEROVÁ, Milena, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006.
- LENDEROVÁ, Milena, *Reflexe stáří: "stará paní" v pramenech osobní povahy*, in: Vetché stáří nebo zralý věk moudrosti? Sborník příspěvků z 28. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 2008, s. 259-270.
- LENDEROVÁ, Milena, *Zrození dětství*, in: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. = Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, Pardubice 2002, s. 71-87.
- LENDEROVÁ, Milena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- MACKOVÁ, Marie, *Sňatek ve světle rakouského všeobecného občanského zákoníku*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 67.
- MACKOVÁ, Marie, *Ženy v prostředí venkovského města druhé poloviny 19. století*, in: Marie Macková (ed.), *Česko-slovenská historická*, Brno 2001, s. 237-245.
- MAIER, Karel, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha 2005.
- MATĚJČEK, Jiří, *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti (úvodní studie)*, in: Jana Macháčová – Jiří Matějka (edd.), *Studie k sociálním dějinám 19. století 3*, Opava 1993, s. 112–168.
- MRÁZKOVÁ, Jana, *Věc veřejná nebo soukromá? Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století*, Diplomová práce JU, České Budějovice 2005.
- NÁCOVSKÁ, Pavla, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550-1600)*, HD 21, 1997, s. 39-72.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra, *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*, Praha 2012.
- NEŠPOR, Zdeněk a kol, *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?*, Praha 2010.
- NOVÁK, Pavel a kol, *Dějiny hmotné kultury a každodennosti českého venkova devatenáctého a první poloviny dvacátého století*, Praha 2007.
- Ottův slovník naučný: *Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*, 12. Díl, Praha, 1897.
- PETRÁŇ, Josef, *Mikrohistorie aneb o nedějinnách*, in: Jan Klápště – Eva Plešková – Josef Žemlička (edd.), *Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*, Praha 2003, s. 201 – 208.

- PRÁŠEK, Jiří, *Čítanka z chýnovské historie*, Chýnov 2006.
- RŮŽENECKÁ, Ludmila, *Postavení členů rodiny v rolnickém společenství (podle stavebních smluv z 2. poloviny 19. století)*, in: Sborník Chebského muzea 1996, s. 62-66.
- SEDLÁČEK, Augustin, *Hrady, zámky a tvrze Království českého 4*, Praha 1885.
- SIGLOVÁ, Tereza, *Sirotci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563-1618*, in: Východočeský sborník historický 11, Pardubice 2002, s. 3-40.
- SIGLOVÁ, Tereza, *Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563-1652*, in: Martina Halířová (ed.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 27.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Stereotypy vdovství a vdovectví v tradiční venkovské společnosti*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti*, České Budějovice 2011, s. 283-321.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Uzavření nového manželství jako životní strategie ovdovělých venkovských žen (panství Nový Rychnov, 1. polovina 19. století)*, in: Zpravodaj Historického klubu 20, 2009, s. 7-30.
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Vdovství v tradiční venkovské společnosti (přehled bádání)*, HD 35, 2011, s. 1-30.
- SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů v 17. století*, Diplomová práce UPa, Pardubice, 2010.
- SLEZÁKOVÁ, Hana. *Svatební smlouvy boskovických měšťanů z let 1601-1620*, Bakalářská práce UPa, Pardubice, 2008.
- SMRŽOVÁ, Adéla, *Hořepničtí měšťané ve světle svatebních smluv z 18. století*, Bakalářská práce UPa, Pardubice 2007.
- ŠTASTNÁ, Jarmila, *Výměnek a postavení výměnkáře v západním Podkrkonoší, ČL 58*, 1971, s. 283-290.
- TUZAROVÁ, Martina, *Svatební smlouvy v Kopidlně v 17. století*, bakalářská práce UPa, Pardubice 2011.
- VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009.
- VELKOVÁ, Alice, *Proměny venkovské společnosti v letech 1700-1850*, ČČH 105, 2007, s. 809-857.

- VELKOVÁ, Alice, *Sebevědomé, nebo zoufalé? Vdovy hospodařící na venkovských usedlostech v první polovině 19. století*, in: Milan Vojáček (ed.), *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*, Praha 2007, s. 321-341.
- VELKOVÁ, Alice, *Svatební smlouvy ve venkovském prostředí v 1. polovině 19. století*, in: Martina Halířová (red.), *Oznamuje se láskám našim...aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice, 2007. s. 75-87.
- VELKOVÁ, Alice, *Venkovské ženy v letech 1650-1850. Perspektivy výzkumu s využitím historické demografie, mikrohistorie, historické antropologie a dějin každodennosti*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Straníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie*. (Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27. - 28. dubna 2006), Pardubice 2006.
- VESELÁ, Renata – MRKÝVKA, Petr, *Vybrané otázky z dějin kanonického práva*, Brno 1992.

Internetové zdroje

- Obor genderových studií katedry sociologie FSS MU. *Genderová studia FSS MU*. [online]. 27.3.2013 [cit. 2014-07-20]. Dostupné z WWW: :
<<http://www.gender.fss.muni.cz/>>
- Všeobecný občanský zákoník [online], poslední aktualizace 14. března 2012 21:31 [cit. 10. 7. 2014], Wikizdroje. Dostupné z WWW: <http://cs.wikisource.org/wiki/Obecn%C3%BD_z%C3%A1kon%C3%ADk_ob%C4%8Dansk%C3%BD>